

ԱԻԵՏԱԲԵՐ

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ, ԿՐՕՆԱԿԱՆ, ԳԻՏԱԿԱՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՀԱՏՈՐ ԿԸ.

— 4. ՊՈԼԻՍ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 13, 1915 —

ԹԻԻ 7

ԲՈՎԱՆԴԱՆՈՒԹԻՒՆ ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. — ՆՈՐ ԼՈՅՍ ԱԼՔՈԼԻ ԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ. — ԱՂՈԹՔ. — ԵՐԿՈՒ ԱՂՈԹՔՆԵՐ. ՎԵՐ. Sapp. Ռ. Չեմպրոս — ՍԱԽՈՂ ՔԱԳԱՒՈՐ ԿՕՄՈՒԻ. — ԱՌԻԻՄԻՆ ԲԵՐՆԷՆ. — ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՔՆՆԱԴԱՏՈՒԹԻՒՆ ԾԳՏԱԿԱՐ ԵՂԱՍ Է ԹԷ ՎՆԱՍԱԿԱՐ ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ Եղիա Ս. Պեհեմեղեան. — ՆՇՄԱՐՆԵՐ, «Աւետարանի Դէպ». — ՀՈԳԵՒՈՐ ՆԱՄԱԿԱՆԻ. Մանիակ. — ԶԱՆԳԱԿԸ, Սոսեռ. — ՊԱՏԵՐԱԶՍԻ ՕՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆ. — ԼՈՒՐԵՐ:

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆՆԵՐ

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Մօտալուս դէպքեր

Մեծ ճիգերու եւ պատրաստութիւններու երկար շրջանէ մը յետոյ մեծ դէպքերու հաւիտականին մէջ կը գտնուինք կարծես: Ծով ու ցամաք նոր բոցերով պիտի ծածկուին եւ նոր թափ մը պիտի առնէ համաշխարհային գուպարածը: Պերլինէ լուր կու գայ թէ Անգղիացիք ահագին քանակութեամբ ռազմամթերք եւ զօրք կը փոխադրեն այս միջոցին դէպ ի ծրարնաւ Կերմանիա ծովու վրայ Անգղիական վաճառականութեան դէմ նոր պայքար մը պիտի սկսի յառաջիկայ շաբաթէն սկսելով եւ Պերլինի կառավարութիւնը զեկոյցով մը կը ծանուցանէ իր այս մտադրութիւնը չէզոք տէրութիւններուն: Օսմանեան պաշտօնական զեկոյցներուն համեմատ ընդհարումներն սկսած են Թուրք եւ Անգղիական զօրաց միջեւ: Սուէզի շրջանակին մէջ Թաւփի ի Էֆենար լուր կ'առնէ թէ այս ընդհարումները Իսմայիլիայի խիստ մօտերն է որ

տեղի կ'ունենան եւ կը հետեւցնէ թէ Օսմանեան զօրքեր արդէն իսկ անցած են ջրանցքէն: Միջազեաքի մէջ դարձեալ միշտ նոր ճակատամարտեր կը մղուին լուրջ փնտռներ եւ մեծ կորուստներ պատճառելով թշնամիին: Աւստրիական բանակը, Դերման զօրքերով զօրացած, նոր ու զօրաւոր յարձակողական մը կը պատրաստէ Սերպիոյ դէմ եւ պիտի դիմադրէ Ռուս բանակին՝ Թրանսիլվանիոյ եւ Պուքովինայի մէջ: Այս լուրերը կարգալէ յետոյ դժուար չէ գուշակել թէ շատ չանցած՝ խրամներ պիտի փռխտակուին, դիրքեր զբաւուին եւ, ո՛վ գիտէ, թերեւս յետին հսկայական ճիգով մը վճռական հարուածներ տրուին թշնամիներու:

Ռաբի ապաստան

Մինչ աշխարհ կը սպասէ անձկութեամբ վճռական դէպքերու, չէզոքներուն բռնելիք դիրքը եւ հետեւելիք ընթացքը կը մնայ անընդունաժային: Ռուսմանիոյ զինուորական պատրաստութիւնները, յամառ զրոյցներ թէ համաձայնութիւն մը գոյացած է կամ գոյանալու վրայ է այդ պետութեան եւ Պուլկարիոյ միջեւ, Հոռմը մէջ տեղի ունեցող բանակցութիւններ, Սերպիլիանի մը Աթէնք այցելութիւնը, այլովքն հանդերձ: հազարումէկ միլիոնութիւններու տեղի տուին, բայց ոչ ոք կրցաւ գուշակել տակաւին որոշ կերպով թէ ո՛ր կողմ պիտի ըլ-

լան չէզոքները եթէ երբեք ելլեն չէզոքութենէ : Մենք կը կարծենք թէ անոնք իսկ որ կը վարեն գործերը Պալքանական մայրաքաղաքներուն մէջ եւ բանակցութեան համար Հոռոմ եւ այլուր կը գիմեն՝ ի վիճակի չեն տակաւին գիտնալու հաստատապէս թէ ի՞նչ պիտի ըլլայ իրենց դիրքը երբ շարժման ժամը հնչէ : Թերեւս անոնք ալ իրենց լռենքիք ընթացքը որոշելու համար կը սպասեն , մեզի պէս , այն վճռական դէպքերուն որոնց մօտալուտ ըլլալուն նշաններ տեսնել կը կարծենք :

Տուճ մնացողները

Եւ մինչ այսպէս կը սպասենք , անոնք եւ մենք չմոռնանք թէ առօրեայ կեանքը ապօրի պէտք է և այդ կեանքը իր պահանջները ունի : Ծովու եւ ցամաքի վրայ յարձակում եւ պաշտպանութիւն գործելու գային մեր զինուորը վաւերացնողները , բայց մենք ալ , սուսն մնացողներու , ունինք մեր պարտականութիւնները : Յանքը և հունձքը ծիրեր ու կիւներ պիտի կատարեն , պատաս մը հաց ունեցողը՝ կէսը չունեցողին պիտի տայ , սովը դուռներէն պիտի վտարուի և լացողներուն արցունքները պիտի սրբուին : Ամէն զինով պէտք է կարող ըլլանք ըսել զինուորներուն , Գացէք ձեր պարտքը կատարելու , ձեր մայրերը , ձեր քոյրերը , ձեր փոքրիկները մեզի յանձնեցէք , մենք քանի որ ողջ ենք՝ պիտի հոգանք զանոնք : Մայրաքաղաքիս մէջ , եւ տարակոյս չունինք նաեւ գաւառներու մէջ , մեծամեծ ջանքեր կ'ըլլան ամէն պատուաւոր միջոցով լուսմաներ հաւաքելու որպէս զի հոգացուին աննեղուկները , բառ մը՝ որ զժբազդաբար չափազանց գործածական դարձաւ :

Միտքեր եւ հոգիներ

Բայց ոչ միայն նպաստի գործն է որ պէտք է յիշենք , այլ նաեւ սովորական կեանքի բոլոր միւս պահանջները : Պատերազմը կը խանգարէ անտարակոյս առօրեայ կեանքի բնականին ընթացքը . բայց այդ իսկ պատճառով պէտք է աւելի մեծ ճիգ մը թափենք կարելի եղածին չափ անփոփոխ պահել կեանքը : Ծոյլերու համար լաւ պատրուակ մը կրնայ ըլլալ աշխարհի անօրինակ վրդուլումը , բայց անոնք որ աշխատիչ սովոր են՝ պիտի կրկնապատկեն իրենց ջանքերը , որպէս զի դպրոցները բաց մնան և եկեղեցիները չեն , որպէս զի երբ աննեղուկ ընտանիքներու , աշխարհի եւ որբերու վախ մարմինները կենդանի պահելու ջանքեր կ'ըլլան , չմոռցուի նաեւ ամէն կարելի միջոցներով պահել անոնց միտքերը և հոգիները սովամահ ըլլալէ : Անհատներ կ'իյնան , ընկերութիւնը կը մնայ :

ՆՈՐ ԼՈՅՍ

ԱԼՔՈՒԻ ԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ

Վերջին տարիներս նոր ու անակնկալ շատ ոյժեր սկսան պայքարիլ ալքոլի իբրեւ ըմպելի գործածման դէմ :

Նախ յարձակումը բարոյական ու հոգեւոր կայակէտէ եղաւ : Անհատական ու ընտանեկան կեանքի մէջ արեւցողութեան ահաւոր արդիւնքները բացարձակ հրաժարման ազդու կոչի մը իբրեւ հիմնապատճառ գործածուեցան : Մարդկութեան բարօրութեան շահագրգռուող ոչ մէկ անձ կարող է չզգալ այդ կոչին բանաւորութիւնն ու ազդուութիւնը :

Յետոյ ուժգին յարձակում մը եղաւ անտեսական կայակէտէ : Այս յարձակումը տարուէ տարի աւելի սաստկացաւ : Շատեր որոնց համար մասնաւոր շահեկանութիւն մը չունէին բարոյական ու հոգեւոր նկատումները՝ անտեսական ձեռնարկութեան ոյժն զգացին և ժուժկաւնեղու շարքերուն միացան : Քանի՜ իրողութիւնները կ'ստուգուին , պաղարկւն տոնատրականներ , գործարանատէրեր , երկաթուղիի վարիչներ և նաւային իշխանութիւններ և ուրիշներ կը համոզուին թէ պարտին , գործի լոկ արդիւնաշատութեան համար , զգաստութիւն պահանջել իրենց պաշտօնականներէն ու գործաւորներէն :

Հիմա ալ գիտունները կը մասնակցին պայքարին : Առթիւ մէջ երեւցող յօդուած մը այս հարցին վրայ շահեկան տեղեկութիւններ կուտայ , որոնց մէջ ամփոփումը կ'ուզենք մեր ընթերցողներուն ներկայացնել : Ժուժկաւորութեան քաղաքիչներ անգամ կը զարմանան՝ արդի գիտական հետազոտութիւններէն իմանալով թէ ո՞րքան զօրաւոր է իրենց դատը :

Եւրոպայի մէջ հարցը կ'ուսումնասիրուի շատ տեսակէտներով : Ալքոլի աւերները այնքան տարածուն են որ մարդոց ոչ մէկ դասակարգ խուսափած է անոնցմէ , ուստի եւ ամէն ոք իրաւունք ունի շահագրգռուելու : Կենսաբաններ , հոգեբաններ , եղեռնաբաններ , ընկերաբաններ , տնտեսագէտներ , իրաւագէտներ և ամէն ուրիշ գիտուններ սկսած են ալքոլամարտ ըլլալ :

Ամէնուն ալ եզրակացութիւնը նոյն է , ի՞նչ կայակէտէ ալ մեկնին : Ալքոլը գրգռիչ մը չէ ,

թմրեցուցիչ է։ Կ'անգամալուծէ արքեպիսկոպոս Երմակին դրախտան է, վատասորտին հրճուանքը։

Եւրոպայի ամենամեծ հոգեբանն է Փրոֆ. Քրէշփայլին Ի Միւնխիւ։ Ան ի վեր հանեց սա բնդ-հանուր սխալը թէ չափաւոր քանակով խմուած ալքոլը կը գրգռէ մտային գործունէութիւնը եւ թէ միայն մեծ քանակները թմրեցուցիչ ազդեցութիւն ունին։ Սաուգեց թէ անհատին գու-մարելու, յիշելու եւ դատելու կարողութիւնը նուազիլ սկսաւ քառասունէ մինչեւ միայն ութսուն կրամ ալքոլի ազդեցութեան տակ։ Խոյ՛մը ուսանողներու օրը կէս ժամ գումարել տուաւ չորս շաբաթ։ Առաջին եւ երրորդ շաբաթները բնաւ ալքոլ չխմեցին, երկրորդ եւ չորրորդ շաբաթները չափաւոր քանակութեամբ խմեցին։ Արդիւնքը սա եղաւ որ առաջին շաբաթուն արագութիւն չահեցան, երկրորդին կորսնցուցին հակառակ հոթնօրեայ վարժութեան, երրորդին վերաշահեցան, իսկ չորրորդին վերստին կորսնցուցին։ Այսինքն ալքոլի փոքր քանակ մը անմիջապէս ու զգալի չափով նուազեցուց արդիւնաշատութիւնը գումարման պարզ գործողութեան մէջ։

Յետոյ Քրէշփայլին փորձի ենթարկեց ալքոլին ազդեցութիւնը յիշողութեան եւ դատողութեան վրայ։ Ասոնք մտքի աւելի բարձր կարողութիւններ են զազափարներու գուգորդութենէ կախում ունենալով։ Ալքոլը կ'աղօտացնէ յիշողութիւնը եւ անվստահելի կը դարձնէ դատողութիւնը։ Քրէշփայլին այս իր գիւտերէն այնքան ազդուեցաւ որ ամբողջովին հրաժարեցաւ ալքոլի գործածումէն, եւ հիմա Եւրոպայի կաթնակերութեան ամենաջերմ պաշտպաններէն մին է։

Շուէտցի Տեղակալ Պոյ իր զինուորներուն վրայ ալքոլի ազդեցութիւնն ուսումնասիրեց։ Փորձեց զանոնք ուղիղ նշանաւորութեան, արագ հրացանաձգութեան եւ տոկունութեան մէջ երբ ալքոլ խմած էին եւ երբ քառասուն կրամ միայն խմած էին։ Ալքոլին ազդեցութիւնը զարմանալի կերպով նուազեցուց զինուորներուն արդիւնաւորութիւնը ամէն տեսակ զինարձակութեան մէջ։ Տեղակալ Պոյ քարտէսի վրայ նշանագրեց արդիւնքները եւ չրջաբերութեան դրաւ համայն Եւրոպայի մէջ։ Այս եղաւ մին այն ազդեցութիւններէն որոնք ամէն երկրի զինուորական ու նաւային իշխանութիւններն առաջ-

նորդեցին ժուժկալութեան ջերմ պաշտպաններ հանդիսանալ նստատորմի եւ բանակի մէջ։ Անխուսափելի է որ այս շարժումը պիտի շարունակէ մինչեւ որ սպաներու եւ զինուորներու համար ոճիր համարուի իրենց արդիւնաւորութիւնը նուազեցնել եւ թիրեւս հայրենիքը վտանգել՝ ալքոլ խմելու բոլորովին անտեղի սովորութեան անձնատուր ըլլալով։

Զուիցերիոյ մէջ երկու բժիշկներ ալքոլի ազդեցութիւններն ուսումնասիրեցին սղայոց ծննդեան ամենակարեւոր խնդրին հետ կապակցեալ կարգ մը տեսակէտերով։

Պալի համալսարանէն Տր. Յոն Պունկէ ցոյց տուաւ թէ ալքոլը մօր կաթը կը խանգարէ, եւ թէ արքեպիսկոպոս գումարերը կաթ չունենալու ենթակայ են։ Դիեցնող եւ գիեցնելու անկարող 1,600 մայրերու պատմութիւնն հաւաքեց եւ բաղմամբայ լուրջ ուսումնասիրութենէ ետեւ եզրակացուց թէ այս ցամաք կուրծքով կիներուն մայրական դժբախտութեան պատճառը իրենց ալքոլամոլ հայրերն են։

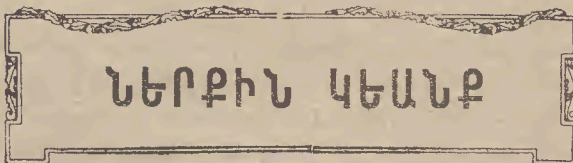
Տր. Պէցցլա հայրութեան խնդրին ուսումնասիրեց, իր եզրակացութիւններն հիմնելով ծննդեան այն շատ կատարեալ վիճակագրութիւններուն վրայ, զորս Զուիցերիոյ կառավարութիւնը պատրաստեց ամբողջ Զուիցերիոյ բնակչութեան համար 1880է մինչեւ 1890։ Իւրաքանչիւր անձի ծննդեան արձանագրեալ օրէն ինը ամիս հանեց յղացման թուականը գտնելու համար։ Վերոյիշեալ տասնամեակին մէջ 8,190 ապուշ ծնած էին։ Իր նպատակն էր ապուշներու յղացման օրերը բաղդատել մնացեալ բնակչութեան յղացման օրերուն հետ։ Ամբողջ ժողովրդին համար յղացումներու մեծագոյն մասը ամառը տեղի ունեցաւ։ Բայց ապուշները ամառէն զատ յղացման երկու տուաւելագոյն չրջանցուցին, Փետր, եւ Հոկ. ամիսները։ Արդ փետրուարը բարեկենդանի ամիսն է, իսկ Հոկտեմբերն այն ամիսը երբ խաղողը կը քաղուի եւ նոր գինին կը շինուի։ Այդ երկու չրջաններուն ամէնէն աւելի արքեպիսկոպոս կ'ըլլայ։ Ապուշները բարեկենդանի եւ այգեկութի վաւականներն էին։ Ամէն հայր կշռելու է այս նոր ազդարարութիւններուն նշանակութիւնը։

Ա՛ւա քանի մը օրինակներ գիտական արդիւնքներու՝ որ ինամեալ հետազոտութիւններով կ'ստացուին։ Ասոնց դէմ ոեւէ վկայութիւն

չկայ ալքոլի լաւ ազդեցութիւններու նպաստաւոր :

Ժուժկալութեան դատին համար աշխատողները ազէտ մոլեռանդներ չեն , որ առ ոչինչ գրուին կամ ինկատ չառնուին ուղղախոս մարդոցմէ : Սխալողներն են արեւցողները , չափաւոր արեւցողները , ոչ նուազ քան չափազանց արեւցողները : Գէշութիւնը սա է որ ալքոլը գերի կ'ընէ խմանը , եւ խմողներէ չատեր որ համոզուած են թէ յիմար եւ ամբարիշտ է այս ունակութիւնը՝ անկարող են ճողոպրել անկէ : Սա կայն զօրաւոր կամք մը միանալով զօրաւոր հաւատքի մը Անոր վրայ որ բոլորովին կարող է փրկել՝ կը փչրէ նոյն իսկ ամէնէն կուռ չղթաները : Ոչ ոք թող յուսահատի կամ վստիկեան մը յետաձգէ ազատ մարդ ըլլալու հաստատութիւնը :

Մենք մասնաւորապէս կ'անձկանք որ բոլոր մեր տուններուն զաւակները զերծ ըլլան ալքոլի անէծքէն : Մոռնորու , դպրոցներու եւ եկեղեցիներու վրայ մեծ պարտականութիւն մը կը ծանրանայ ալքոլի վերաբերեալ ճշմարտութիւնը դեռադիւններու սորվեցնելու եւ սկզբունքով ու մասնաւորօրինակով զանոնք զգաստութեան ու անձնազստութեան շաղկին մէջ առաջնորդելու :

ԱՂՕԹՔ

Երան ըմպել թեզ զէջնն եւ դադարին ի Զարանն . աբէր կամա , զի թաղցրացին ճաշկէ պըրպըն դառնապանին . գրաւանալին ընանաւորին զոր ի մասուն հոգեւոյ արկին , հերթեալ ի Բայ հանդէրն սովին եւ թաղցրացի սէր քո ի սին :

Երանեալ ապալկին Բացեր զբաւան աբին դրանին . ըստ հաւատոյ արիւն նորին կարաբեցեր զեւթրեւին , որոք եւ ինչ , Տէր , ընդ նոյն լեւ զնոյն պառաւանին . Սուր ընդ իս իցեալ յադին ի հայրենին քո ապին :

ԵՐԿՈՒ ԱՂՕԹՔՆԵՐ

ՎԵՐ. ՏՈՔԹ. Ռ. ԶԷՄԵՐՍ

1.

«Ուստի քու ծառայիդ իմաստուն (սող) սիրտ տուր , որպէս զի քու ժողովուրդդ դատէ , ու քարին ու չարր որոշէ . քանզի այս քու մեծ ժողովուրդդ իմ կրնայ դատել »
Պ. Թագ. Գ. 9

«Ով Աստուած , իմ մէջս մաքուր սիրտ ստեղծէ , եւ իմ ներսիդիս ուղիղ հոգի նորոգէ »
Սաղ. Ծ Ա. 10

Սողոմոն իմաստուն յաջորդեց իր հօրը , եւ նստաւ անոր գահին վրայ : Իսրայէլ , իբրեւ թագաւորութիւն , իր փառաց զազաթնակէտին հասած էր : Արեւելեան մեծ պետութիւններուն մէջ կարեւոր տեղ մը կը բռնէր ան : Ոչ եւս էր ստորեկ եգիպտոսի կամ Ասորեստանի , այլ իբրեւ հաւասար այդ մեծ տէրութեանց , իր ձայնը լսել կուտար եւ իր ազդեցութիւնը զգալի կ'ընէր արեւելեան երկիրներու աշխարհավարութեան մէջ : Անոր պատերազմիկներուն եւ խորհրդատուներուն անունները հռչակուած էին բոլոր արեւելքի մէջ : Ահագին հարստութիւն ամբարուած էր պետական գանձարանին մէջ , եւ մեծ պարաստութիւն տեսնուած էր ձեռնարկի մը համար որ բոլոր դարերուն սքանչացման առարկայ պիտի ըլլար : Սողոմոն կրբաւ սերն էր իր եղբայրներուն մէջ եւ իր հօրը սիրելին : Դէմքով եւ մարմինով գեղեցիկ էր , եւ փայլուն միտք ունէր , բայց հակամէտ էր իր կիրքերուն գերի ըլլալու եւ ինքզինքը անսանձ փառասիրութեան տալու :

Իբրեւ թագաւոր իր առաջին գործերն էին , իր գիրքը աւելի հաստատուն ընելու նպատակով , իր հօրը Դաւիթին պատկանող մեծագործ անձնաւորութիւններէն ոմանք կա՛մ սպաննել եւ կամ աքսորել տալ , եւ եգիպտոսի Փարաօն թագաւորին հետ խնամութիւն ընել՝ անոր աղջիկը կնոթեան առնելով :

Այս վիճակին եւ այս պարագաներուն մէջ , Սողոմոն իր շուրջը ակնարկ մը նետած առին չկրնար բոլորովին զսպել հպարտութեան զգացումներ : Կ'ընտրէ Գաբաւոն , որ զլիաւոր բարձր տեղն էր Իսրայէլի մէջ , իբր միակ վայելուչ տեղը իր վեհափառութեան համար , եւ հոն կը շինէ սեղան մը եւ հազար ողջակէզ կը դոհէ : Եւ այդ չքեղ ցայցերուն մէջ Սողոմոն կ'ընէ այս աղօթքը , աղօթք մը՝ արտասանուած

այնպիսի անձէ մը, որուն սրտին մէջ փառասիրութիւնը արմատ ձգեր է եւ սկսեր է բողբոջիլ. — «Ուստի քու ծառայիդ լսող սիրտ տուր, որպէս զի քու ժողովուրդդ դատէ, ու բարին ու չարը որոշէ, քանզի այս քու մեծ ժողովուրդդ ո՛վ կրնայ դատել:» Այս աղօթքը յաջողութեան համար մատուցուած աղօթք մըն է:

Իսկ միւս աղօթքը կոտրած սրտէ կը բղխի, սրտէ մը՝ որ փորձառութեամբ սորված է թէ Աստուծոյ թագաւորութեան արդարութիւնն է որ մարդ փնտռելու է, որպէս զի իր կեանքը պակասի ճշմարիտ եւ միայուն յաջողութեամբ:

Սողոմոն ինքն ըսած է, մարդ «իր սրտին մէջ ինչպէս կը մտածէ, այնպէս է» (Առակ. ԻԳ. 7) եւ դարձեալ «Ամէն զգուշութեամբ քու սիրտդ պահէ, քանզի կեանքի աղբիւրները անկէ են» (Առակ. Դ. 23):

Ծառը իր մէջ ունի ներքին կեանք մը: Արեւը, զեփեռները, անձրեւը եւ հողին մէջ գտնուած քիմիական բաղադրութիւնները անհրաժեշտ միջոցներ են անոր աճման համար, սակայն ծառին ներքին կեանքն է որ կ'որոշէ անոր աճման եղանակը եւ պտուղին տեսակը: Փուշերէն խաղող չքաղուիր, ոչ ալ տառապէն թուղ:

Երիտասարդ մը կրնայ չըջապատուիլ ամէնէն նպատակաւոր պարագաներով եւ փառաւոր պատեհութիւններով, սակայն անոր մարդկութիւնը կ'որոշուի իր ներքին կեանքին որպիսութեանէն:

«Մեծ գործեր ըրի, ինծի տուններ շինեցի, ու ինծի այգիներ տնկեցի... ծառաներ եւ աղախիններ ստացայ... նաեւ ինծի արծաթ ու ոսկի եւ թագաւորներու ու գաւառներու գանձեր դրեցի... եւ ինծմէ առաջ Երուսաղէմի մէջ եղողներուն ամէնէն մեծ եղայ ու բարգաւաճեցայ, իմաստութիւնս ալ իմ քովս կը կենար...: Ու ես իմ ձեռքերուս ըրած ամէն գործերուն, ու ընելու համար իմ քաջած ամէն աշխատանքիս նայեցայ, եւ ահա ամէնը ունայնութիւն ու հոգիի տանջանք էին, ու արեւուն տակ օգուտ չկար: ... Ուստի տեսայ որ իմաստութիւնը անմասութեան օգտակար է, ինչպէս լոյսը խաւարէն օգտակար է» (Ժող. Բ. 4-13):

Յիսուս ըսաւ, «Երկնից թագաւորութիւնը ձեր ներսիդին է:» Կ'ուզէ՞ք յաջողիլ, օգտակար

ըլլալ, պատիւ ստանալ, գոհացուցիչ կեանք մը անցնել աշխարհիս մէջ: Մի փնտռէ՞ք այս բաները, այլ հոգածու եղէ՞ք ձեր ներքին կեանքին զարգացման, եւ այս բոլոր բաները ձեզի պիտի տրուին: Ուսումնասիրենք այս երկու աղօթքներուն հոգին:

Ա. Սողոմոն մեծ բազմութեան առջեւ հաւար ողջակէզ զոհել կուտայ, եւ փառաւոր ցոյցերով իր ձայնը կը բարձրացնէ եւ աղօթք կ'ընէ: Յայտնի է թէ իր մտքին մէջ մեծ տեղ կը գրաւէ իր բարձր դիրքը, իր թագաւորութեան մեծութիւնը եւ անոր փառքը՝ զրացի պետութիւններուն առջեւ: Անոր աղօթքին մէջ թերութիւններ կը գտնենք:

1. Սողոմոնի խնդրածը քաղաքագիտական սրամտութիւն է մանաւանդ քան թէ հոգեւոր ըմբռնում: «Այս քու մեծ ժողովուրդդ դատելու» համար կը փափաքի օժտուիլ սրամտութեամբ, որպէս զի կարող ըլլայ երեւան հանել կեղծաւորը եւ թակարդել խաբեբան: Եւ իրօք այս մասին Սողոմոն շատ անուանի եղաւ:

Հաւագոյն էր այս տեսակ փափաք ունենալ քան թէ խնդրել հարստութիւն եւ իշխանութիւն, եւ ուստի Աստուծմէ գովեստի արժանացաւ: Խնդրուած իմաստութիւնը կը պարգեւուի անոր, եւ իմաստութեան հետ կը շնորհուի նաեւ հարստութիւն եւ փառք: Սակայն Աստուծոյ կը ներկայացնէ իր խոստումը «Եթէ»ով մը. «Եթէ իմ ճամբաներուս մէջ քալես՝ իմ հրամաններս ու պատուիրանքներս պահելով, ինչպէս քու հայրդ Դաւիթ քալեց, այն ատեն քու օրերդ պիտի շատցնեմ»: Յայտնի է թէ կասկածի տեղ մը կը նշմարուի Սողոմոնի նկարագրին մէջ եւ հնարաւոր կը համարուի որ զըթքազդ ապագայ մը ունենայ այս փառաւոր թագաւորը:

2. Սողոմոն տեղեկութիւն չունէր իր սրբոյն իսկական վիճակին մասին: Երեւելի հեղինակ մը Սողոմոնի համար կ'ըսէ թէ, մինչ իմաստուններուն իմաստունն էր ան, նոյն ատեն յիմարներուն յիմարն էր: Մեծ բան մըն է թագաւոր ըլլալ եւ թագաւորի մը համար իմաստութիւն կարեւոր է, սակայն աւելի մեծ բան է մարդ ըլլալ: «Երկայնամիտ մարդը հզօր մարդէն աղէկ է, ու իր ոգին զսպողը՝ քաղաք առնողէն» (Առակ. ԺԶ. 32):

Յայտնութեան գիրքին մէջ արձանագորուած

ուս խօսքը Սողոմոնի այ կը յարմարի, «Քանզի կ'ըսես, ես հարուստ եմ եւ մեծցայ, եւ բանի մը կարօտ չեմ. ու չեւս գիտեր թէ դուն խեղճ ու թշուառական ես, եւ աղքատ ու կոյր ու մերկ:» Այս պիտուն (Ա. Թագ. Գ.) առաջին մասին մէջ յայտնի կ'երեւի թէ Սողոմոնի սրտին մէջ անսուրբ կիրքեր կը տիրէին, բայց ինք գիտակցութիւն չունի իր մեղսալից վիճակին նկատմամբ: Սողոմոն մեծահամբաւ թագաւոր մը եղաւ, թագաւորներ խոնարհեցան անոր առջեւ. փառաւոր տաճար մը շինեց Աստուծոյ ժողովուրդին համար, պալատներ չափուց իսրայէլի մէջ, եւ անոր անունը հռչակուեցաւ շրջակայ բոլոր երկիրներուն մէջ: Բայց անոր կեանքին ալքիս բները անմաքուր էին, եւ հետեւաբար անոր յաջողութիւնը միայն հարեւանցի յաջողութիւն մը եղաւ, ա' որ կեանքի ընթացքը, թէ' իր անձին համար եւ թէ' իր ժողովուրդին հոգեւոր կեանքին եւ քաղաքական կազմակերպութեան համար աղետալի դարձաւ:

ՄԵԿՆԱԲԱՆԱԿԱՆ

ՍԱՒՈՒՂ ԹԱԳԱՒՈՐ ԿՕՄՈՒՒ

Ա. Թագ. Թ. 17 - Ժ 1 Կ. Գ. Գաւ, Մատ. 7

Աստուած կ'ընտրէ նուիրուած մարդը կամ կինը:

Թագաւորի մը խնդրանք (Ա. Թագ. Բ. 1—9). Իսրայէլացիները մինչեւ հիմա իր կառավարուէին գաւառոր կոչուող ցեղային հերոսներու կամ առաջնորդներու ձեռամբ: Ասոնց վերջինն եղաւ Սամուէլ, որ հիմա ծերացած էր: Դատաւորութիւնը ժառանգական զարձնելու եւ իր երկու որդիները, Յովէլ եւ Աքիա, իրեն յաջորդ տեսնելու իր յոյսը պիտի չիրականանար, նախ անց անարժանութեան եւ երկրորդ երկրին յայնժամու վիճակին պատճառով: Երկու որդիներն ալ կաշառակեր էին եւ ժողովուրդը գիտէր զայս: Այսպիսիներ չէին կրնար վստահութիւն ներշնչել կամ իմաստութեամբ կառավարել ժողովուրդ մը: Ծանր պարագաներ կային Իսրայէլացիներուն առջեւ ու ընաշնջուած կ'սպառնային:

Արշաւանքներու միշտ նշաւակ ըլլալով վճռապէս յաղթուած էին Փղշտացիներէն եւ տակաւին անոնց իշխանութեան տակ էին: Հանրային կարծիքը առաջնորդ մը կը պահանջէր, որ կարող ըլլար ցրուեալ ցեղերը միացնել եւ աղքատին ազատութիւն տալ իր ժողովրդին: Այսպէս ներքին եւ արտաքին պարագաներ Իսրայէլացիները մղեցին թագաւոր մը պահանջել: Սոյն համարներուն նայելով այս պահանջը անհաճոյ եղաւ Սամուէլի, վասն զի թուեցաւ թէ Ենովայի առաջնորդութիւնը մերժել էր այս: Իր շիտթութեան մէջ Սամուէլ Աստուծոյ ներկայացուց խնդիրը եւ ճամբան հարթուեցաւ:

Խնդրանք շնորհուած (Ա. Թագ. Բ. 10—12). Թագաւորներու իշխանութեան նկարագրութիւնը որ կ'երեւի 10-18 համարներուն մէջ՝ հաւատարիմ պատկերն է այն զեղծումներուն որոնց նշաւակ եղաւ ժողովուրդը Սողոմոնի եւ Աքաաբի նման թագաւորներու օրով: Այդ համարները ուսումնասիրելու պահուն յիշեցէք թէ այդ թագաւորներուն պաշտօնավարութենէն հետեւ զրուեցան անոնք, այնպիսի ժամանակ մը երբ Իսրայէլի մէջ օտար չափաւորներու պաշտօն մտած էր իր վեհապետներուն անհաւատարմութեան պատճառով եւ կ'սպառնար Տէրով մաքուր պաշտաման: Նոյն ժամանակի մարգարէներուն տեսակէտով այս խնդրանքը սխալ բան էր եւ Տէր Աստուծոյ հեռանալու քայլ մը: Բայց Սամուէլի օրով դէպ յառաջ նետուած քայլ մը եղաւ այս, վասն զի Իսրայէլացիները անխնայութենէ հանեց եւ կեդրոնական ու կազմակերպեալ կառավարութեան մը բերաւ, Փղշտացիներու ձեռամբ բնաջինջ ըլլալու վտանգէն ազատեց զանոնք եւ յետագայ գրական ու կրօնական զարգացումը կարելի դարձուց: Նեղութիւնը պիտի զար ոչ թէ ուշուած կառավարութեան զրուեցան, այլ անոր չարաչար կիրառումն: Թէ Սամուէլ վերջապէս համոզուեցաւ ասոր՝ յայտնի է Ա. Թագ. Բ. 19-22 եւ Թ. 15-Ժ. 1 համարներէն, ուր կ'ըսուի թէ ինք գործօն դեր մը խաղաց չարժման մէջ:

Սամուէլ գաղտնի կ'ընտրէ զՍաուլ (Ա. Թագ. Թ. 1—Ժ. 11). Այս հատուածը ուշադրութեամբ կարդացէք, երեք կէտի միտ առնելով մասնաւորապէս: (1) Սաուլի ծնողքը եւ անձը (Թ. 1-3, 21, Ժ. 7, 10-13, 16). Աղէկ սերունդէ էր ան: Իր հայրը, Կիս, Բենիամինի ցե-

դէն էր, հարուստ եւ քաջ եւ ժողովրդին երեւելիներէն: Սաւուղ ինք ալ նշանաւոր էր իր հոյակապ կազմով: Ոչ ոք անոր չափ բարձր եւ ուժեղ էր բովանդակ Իսրայէլի մէջ: Երկրագործի զաւակ էր եւ իր հօր արջաւոր պահպանելով եւ անոր արտերը մշակելով ամենալաւ նախապատրաստութիւն մը ստացաւ այն զօրնդակ աշխատութեան համար, որ իրեն վերապահուած էր իր ժողովուրդն ազատելու համար մղիլի պատերազմներուն մէջ: Համեստ եւ խոնարհ էր: Ինքզինք Իսրայէլի ամէնէն պզտիկներէն մին կը համարէր, եւ երբ Մասփայի մէջ թագաւորի համար վիճակարկութիւն եղաւ՝ պահուածեցաւ որ չտեսնուէր (տես Ժ. 22): Կրօնական եռանդով համակ վառուած էր, այնպէս որ իր եռանդը Իսրայէլի մէջ առածի կարգանցաւ: Իր պատանեկան կեանքի միւս ղէպքերէն յայտնի է թէ խելացի, լայնսիրտ եւ կարող առաջնորդ էր: Ժողովրդային հերոսի բուն այն տեսակն էր որ կրնար վարել ու խանդավառել բիրտ, կոշտ Իսրայէլացիները, և զարմանալի չէ որ Սամուէլ զայն ընտրեց իբրեւ անոնց առաջին թագաւոր:

Սամուէլի դիրքը եւ համբաւը (Ժ. 6, 11, 13, 18, 19, Ժ. 1-8). Սամուէլ մեզի յայտնի է արդէն իբրեւ քահանայ ու դատաւոր Իսրայէլի: Հոս կը ներկայանայ մեզի իբրեւ տեղային տեսանող կամ մարգարէ Սուփի երկրին, հաւանօրէն ի Ռամա, ուր «Աստուծոյ մարդը» կը ճանչցուէր եւ բարձր պատիւ կը վայելէր իբրեւ կրօնական առաջնորդ: Փոխանակ թագաւորի զազափարին ղէմ խօսելու, անոր ընտրութեան մէջ գործօն մաս կ'առնէ եւ կը համոզուի թէ ժողովուրդը Փղշտացիներէն ազատելու համար Աստուածուստ որոշուած քայլ մ'է (տես Ժ. 15, 16, Ժ. 1-8): Ուստի գաղտնապէս թագաւոր կ'օժէ զՍաւուղ եւ կը պատուիրէ իր ընթացքը որոշել՝ պարագաները նկատելով: Ինչ ալ ըլլայ Սամուէլի առաջին կարծիքը այս նոր շարժման վրայ, պարզ է թէ ինք սկիզբէն սերտիւ յարեցաւ անոր եւ Աստուծային օրհնութիւն ալ տուաւ:

Սաւուղ ինչպէս առաջնորդուեցաւ Սամուէլի իով (Ժ. 3-20, 22-27). Կրնանք ըսել թէ կարգ մը պարագաներ Սամուէլի քով առաջնորդեցին զՍաւուղ: Իր հօրն էջերը կորսուած էին: Գնաց վնասել զանոնք հոս եւ հոն մինչեւ որ վերջա-

պէս եկաւ համբաւաւոր տեսանողին բնակավայրը եւ հոն անոր գերբնական առաջնորդութիւնը ինդրեց գտնելու համար զանոնք: Այսպէս Սաւուղ ծանօթացաւ Սամուէլի եւ թագաւոր ընտրուեցաւ: Բայց ղէպքերու այս շղթային մէջ մի օղակը Աստուծոյ ձեռամբ դարբնուեցաւ: Աստուած էր որ ապագայ թագաւորն առաջնորդեց զգալ իր պարտականութիւնն ու պատասխանատուութիւնը ժողովրդին հանդէպ: Սաւուղի փորձառութիւնը եզական չէ: Շատեր ազգային վտանգի ժամանակներ իբրեւ պաշտպան հրապարակ եկող ազգային մեր մեծ առաջնորդներուն կեանքին մէջ Աստուծոյ մատը կը տեսնեն, որ կը վարէ եւ կը նախապատրաստէ զանոնք ճիշտ այսօրինակ տագնապներու համար: Ոչ մէկ կեանք այնչափ խեղճ է որ զուրկ ըլլայ Աստուծային այս առաջնորդութենէն:

ԴԵՌԱՅԱՍՆԵՐՈՒ ՃԱՄԱՐ

ԱՌԻԻԾԻՆ ԲԵՐՆԷՆ

ԳԼՈՒԽ ԺԵ.

Ի ՊԵՐԳԱՄՈՆ

Քանի մը չաբաթ տեւեց Փիղապիդփիայէ մինչեւ Պերգամոն ճամբորդութիւնը, վասն զի Յիւստինիոս ճամբան հիւանդացաւ, եւ ընտանիքը ստիպուեցաւ տեղ տեղ գիւղերու մէջ կենալ: Հսկառակ Յիւստինիոս աղաչանքներուն՝ Յիւստինիոս կը մերժէր բժիշկ բերել տալ. միաքը դրեր էր բժշկութեան աստուածին, Եսկիւղապոսի, տաճարը հասնիլ, եւ հաւատք ունէր որ հոն պիտի գտնէր իր առողջութիւնը: Մէկ քանի անգամ հիւանդին վիճակը այնքան ծանրացաւ որ Յիւստինիոս վախցաւ որ կարող պիտի չըլլար ճամբորդութիւնը գլուխ հանել: Այնպէս որ, թէեւ տխուր էր որ ամուսինը իր յոյսը կուռքի մը վրայ դրած էր, բայց մեծապէս ուրախացաւ երբ հասան հոն ուրկէ Պեր-

գամոնն առած էր իր անունը. սեպածեւ ըլլել մ'էր այդ: Ճամբորդները ալ աւելի շտապեցին իրենց գնացքը, եւ վերջապէս անցնելով բերդերով ամրացուած լեռը՝ իջան գեղեցիկ հովիտը ուր կը գտնուէր քաղաքը: Պերդամոն խնդուած էր տաճարներով, որոնք կառուցուած էին Ապողոնի, Արամազդի, Ասաղիկի եւ մանաւանդ տեղւոյն մասնաւոր աստուածին, Եսկիւղապոսի, ի պատիւ, այս վերջինը միշտ իրեն նշանակ ունենալով անագին օձ մը, որ իրր թէ Եսկիւղապոսի սորվեցուցիր էր բժշկութեան գաղտնիքները:

Չմիւռնիոյ եւ կամ Եփեսոսի պէս գեղարուեստով գեղեցկացուած քաղաք մը չէր Պերդամոն, այլ բնականէն իսկ գեղեցիկ էր: Ընտիր ու հիմնալի ծառերու անտառակներ կ'եղերէին բլուրներուն ստորոտը, եւ ասոնց շուքին տակ հոս հոն կանգնուած էին Յունական եւ Հռոմէական շատուածներու արձաններ: Անհամար հիւանդներ ուխտի կու գային այս քաղաքը, հաւատալով որ Ապողոնի սրբին զիրենք կարող էր բժշկել: Երբ ընտանիքը Պերդամոն հասաւ, Ֆլամինիոս իր հետ երկու գերի առած գնաց Եսկիւղապոսի տաճարը, եւ գոհեր մատոյց ու կատարեց ամէն այն արարողութիւնները որ քուրմները պատուիրեցին իրեն: Ասկէ գտաւ յոռեցաւ իրեն թէ իր հիւանդութեան դեղը կը յայտնուէր իրեն, եթէ գիշերը տաճարին մէջ անցնէր: Ֆլամինիոս գերիներէն մէկը Ֆլավիայի զրկեց լուր տալու համար թէ յաջորդ առաւօտ միայն պիտի վերադառնար եւ թէ այն գիշերը տաճարը պիտի մնար՝ տեսնելու համար Փրկիչ-Աստուածը: Ֆլավիա Սիստոնայի եւ իր տղայոց հետ պարտէզը նստած էր երբ լուրը բերուեցաւ իրեն. եւ սարսափ երբ լսեց շատուածին տրուած տխուրոտը:

«Փրկիչ-Աստուած», կրկնեց ան, «սոսկալի է իրաւ որ. Սիստոնա, այս գիշեր աղօթենք քեզի հետ որ սիրելի Ֆլամինիոսին ճշմարիտ Փրկիչը յայտնուի:»

Այսպէս մինչ Ֆլամինիոս Եսկիւղապոսի եւ իր օձին շուքին տակ պառկած կը քնանար, ասդին Ֆլավիա Աստուծոյ հետ հոգեւով կը մարտնչէր իր կուրացած բայց միշտ սիրելի ամուսնոյն համար:

Այն ատենները աղնուական եւ դաստիարակուած դասակարգը որեւէ աստուածի չէր հա-

ւատար, սակայն պարզապէս իբր նորածեւութիւն եւ ընկերական պարտականութիւն, եւ մանաւանդ տգէտ ու աղտոտ դասակարգերը իրենց անդ պահելու համար, պէտք եղած արտաքին արարողութիւնները կը կատարէր: Սակայն Ֆլամինիոս աղնուական մը ըլլալով հանդերձ՝ ջերմեանդ հաւատացող մ'էր Ողիմպական աստուածներուն, ուստի երբ յաջորդ առաւօտուն իր խոր քունէն արթննալով ինքզինքը բուժուած չգտաւ, շատ յուսախաբ եղաւ: Ջանաց միտքը բերել իր տեսած երազները որպէս զի հասկնայ թէ արդեօք Եսկիւղապոս քունին մէջ երեւցի՞ր էր իրեն, բայց ի գուր. կատարելապէս դատարկ էր յիշողութիւնը, երազի մը չուր անգամ չէր եկեր վրդովել գիշերուն իր խոր քունը: Սրտնեղած ու խաբուած զգալով՝ Ֆլամինիոս կը պատրաստուէր տաճարը ձգել երթալ, երբ քուրմ մը երեւցաւ, եւ եկաւ իր սրպիսութիւնը հարցուց: Ֆլամինիոս պատասխանեց որ, հակառակ գիշերը հոն տաճարին մէջ անցուցած ըլլալուն, վիճակը որեւէ կերպով բարւոքուած չէր եւ թէ իր հիւանդութեան դեղին համար սրեւէ յայտնութիւն եղած չէր իրեն: Այս խօսքին վրայ արգահատանքի եւ արհամարհանքի ժպիտ մը դժուեցաւ քուրմին շրթութուններուն վրայ:

«Չեմ վարմանար», ըսաւ ան, «յաճախ կը պատահի այդ. բայց հոգե մի՛ ընեք, տաճարին կից բժշկական ուսումնարան մը ունինք, եւ ես ալ այնտեղի բժիշկներէն մէկն եմ:» Ֆլամինիոս նայեցաւ խօսակցին ճերմակ երկայն պարեգօտին:

«Ի՞նչ, բժիշկ ես դուն, թէ քուրմ», հարցուց ապշած:

«Երկուքն ալ եմ, եւ, հաւատա, գործս ալ շատ է:»

«Բայց ես այս տաճարը բժիշկի դիմելու համար չեկայ, այլ Եսկիւղապոսէ բժշկուելու համար:»

«Դ՞ուքն ալ այնքան ցնորած ու բթամիտ ես որ տգէտ ժողովուրդին հաւատացածին կը հաւատաս, ու...»

«Այո, կը հաւատամ որ Եսկիւղապոս զիս կրնայ բժշկել», մէջ բերաւ Ֆլամինիոս բարկացած:

«Եթէ այդպէս է, թող բժշկէ նայինք», ըսաւ քուրմը ու հեռացաւ գնաց: Ֆլամինիոս

անոր ետեւէն երկար նայեցաւ, դառնութեամբ խորհելով թէ այդ գող բժիշկները աստուածին իրաւունքը ու պատիւը կը գողնային՝ իրենց թունալից զեղերովը հիւանդները բժշկել ձեւա-
ցնելով: Զարմանալի էր որ Բրիտանականները աստուածներուն դէմ ելեր էին, երբ ասդին քուրմերն անգամ այսքան անհաւատարիմ էին: Յիւսմանիւս բարկութեամբ լիցուած սուրն վե-
րադարձաւ: Յիւսիս հասկցաւ որ իր ամուսինը նեղուած էր, ու զնաց զիմաւորել զայն ու փափկութեամբ հասկնալ եղածը, սակայն Յիւ-
սմանիւս բան մը չյայտնեց անոր:

«Շատ խորունկ քնացայ գիշերը, Յիւսիս,»
ըսաւ ան. «այսօր նորէն պիտի երթամ եւ զո՛հ մատուցանեմ, եւ քուրմէն ալ պիտի խնդրեմ որ իմ մասիս մասնաւոր պատգամ ուզէ աստ-
ուածէն:» Հանգչելէ ու լուացուելէ վերջ եր-
կու ճերմակ աղանի եւ բաւական մեծակ զու-
մար մ'ալ զրամ հետ տանելով՝ Յիւսմանիւս նո-
րէն տաճար դնաց:

(17)

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՔՆՆԱԴԱՏՈՒԹԻՒՆԸ

ՕԳՏԱԿԱՐ ԵՂԱԾ Է ԹԷ ՎՆԱՍԱԿԱՐ ՀԱՅՈՑ

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ

ԵՂԱՍ Ս. ՊԷՇԵՍԷԼԵԱՆ, ՄԱՐԱՇ

Դ.

Բուն ազգային վեպերը: Բոլոր եկամուտ եւ անհարազատ տարրերը վտարելէ վերջ մնացած բուն ազգային վէպերուն մէջ դարձեալ տարբեր բնութեամբ տարբեր եւ զանազան ժամանակ-
ներէ խաւեր կը գտնուին: Դիւրութեան համար զուտ ազգային վէպերը կրնանք երկու գլխաւոր խումբերու բաժնել. (Ա) Նախապատմական ժա-
մանակին վերաբերեալ վէպեր. (Բ) Պատմական ժամանակին վերաբերեալ վէպեր: Երկու խում-
բին մէջ ալ խառն կը գտնուին դիցաբանական զրոյցներ, զորոնք Խորենացին կամ իր աղբիւրը պատմական դարձնել ջանացած է:

Առաջին խումբին վեպերը: Ինչ որ Խորե-
նացոյն Հայկազանց շրջանին կը վերաբերի,
դիցաբանական քառյայտներ են՝ ընդհանրապէս
գրեթէ առանց գոյզն ինչ իրական հիման: Աւելի
ճիշդ՝ ասոնք մեծաւ մասամբ հին դիցաբանա-
կան զրոյցներու կերպաւորումներ են՝ Ս. Գրոց
պատմութիւններուն ազդեցութեան տակ աշխ-
փութեամբ: Ասոնց այժմու ձեւով խմբագրու-
թեան ժամանակն է (Յ. Տ.) Զ-Լ դարերը, ու
իրենց մշակման ու դարգացման լրական մեկ-
նութիւնն ալ կը գտնենք: Սասանեանց եւ ապա
Հազարացոց ապագայնացուցիչ լոնակալու-
թեան դէմ Հայոց մղած ազգային-կրօնական
ինքնապահպանման պայքարին մէջ այս վէպերը
մեծ դեր խաղացած են իրրեւ խրախուսիչ, յու-
սադրիչ դիւցազնական մտատիպարներ, եւ ոչ
սակաւ նպաստած՝ պատրաստելու Թ. զարուն
ազգային երկունքը:

Այս վեպերուն քառյայտն միաբաղկիւր:
Բարձր կրօնական-քառյայտն միաբաղկիւր չա-
որոշ կը տեսնուի այս դիւցազնավէպերուն մէջ:
Հայկի վէպը հասկնալի եւ չափ ալ իմաստալից
է իրրեւ մարմնացումն ազգային ինքնազիտակ-
ցութեան ու դիմադրութեան օտար բռնապե-
տութեանց կրօնափոխիչ, սարկացուցիչ քաղա-
քականութեան դէմ: Լայնալիճ աղեղան տէր նա-
խաձոր մտատիպարը պէտք էր նաեւ. Հայը սրտա-
պնդելու «Նետողաց Ազգ»ին արշաւանաց հան-
դէպ: Արամ, վէպը կրնանք դնահատել՝ եթէ մեր
երեւակայութեան առջեւ բերենք Ե-Թ. դարե-
րուն Հայոց դիրքը, երբ չորս կամ հինգ կողմերէ
միաժամանակ յարձակող ու ճնշող պետութիւն-
ներու կամ յարբարոտ յեղերու հարստահարու-
թեանց դէմ ինքզինք պաշտպանելու հարկին
տակ կը գտնուէր Ազգը: Ողջախո՛հ եւ թունդ
հայրենասէր Արայ Գեղեցիկի մտատիպարը հար-
կաւոր էր իրրեւ Բողոք Հայ ազնուականաց յա-
րաճուն արտագաղթին դէմ դէպ ի Բելգանդական
եւ ուրիշ մայրաքաղաքներ, ուր թէեւ ամենա-
բարձր քաղաքական դիրքերու համար զժուար
չէր իրենց համար, սակայն թէ՛ շատ չանցած
բարոյապէս կը փճանային եւ թէ՛ Հայութեան
համար տա յաւէտ կը կորսուէին: Եղբայրասէր
Տիգրանուհոյն օրինակն ալ կարեւոր էր այ-
լազգի եւ աշխարհւան ընտանիքներու ամուս-
նութեան տրուող հայազգի ազնուական օրիոր-
դաց համար՝ յորդորելով զանոնք որ Հայ մնային

իրենց հոր միջավայրին մէջ։ Ահա այսպէս մեկնուած ու գործածուած՝ պատմական մեծ արժէք եւ տակաւին խորին նշանակութիւն ունին այս դիւցազնավէպերը եւ անոնց նմաններն, — Ագրամելէք եւ Սանասար, Առիւծածեւ Մհեր, Սասունցի Գաւթ, եւն. — որոնք Խորենացւոյն ժամանակէն ետքի զարգացումներ են։ Բայց իբրեւ Հայոց ամենահին ժամանակի իրական եւ զեղութիւններ ոչ երբեք գոյութիւն ունեցած են առաջիններն ալ, ետքիններն ալ։

Պատմական Ժամանակին վիպերը։ Զատնք գործածած է Խորենացին հեթանոս Արշակունեաց պատմութեան մէջ։ Քննական ուսումնասիրութիւնը երեւան կը հանէ վիպասանութեան չորս գիսաւոր շրջաններ, — Արտաշիսեան, Տիգրանեան, Տրդատեան եւ Վաղարշակեան։ Ասոնք, Վաղարշակեան զրոյցին կարելի բացառութեամբ, պատմական իրական հիմունք ունին։ Միայն թէ դժբաղդաբար իրենց այժմու վիճակին մէջ շատ կտրատուած, այլապէս տարբերով սաստիկ տողորուած, հակասական եւ այլանդակ ձեւ մ'առած են։ Բայց օտար աղբիւրներէ քաղուած ստոյգ պատմական տեղեկութիւններու առաջնորդութեամբ չէ անկարելի վիպասանութեանց սկզբնական ձեւը եւ հիմնական տարերքը փոքր ի շատէ սրոյշել։ Արդարեւ հետազօտութիւնը ցուցած է թէ շատ մը ակներեւ անտեղութեանց պատճառը միմիայն անձերու եւ դէպքերու խախտումն է իրենց բուն տեղերէն դէպի վար կամ դէպի վեր, եւ կամ այն է որ այսինչ պատմական անձին վերաբերող գործեր ու պարագաներ ուրիշ մը վերագրուած են։

Արտաշիսեան վիպասանութիւնը։ Նախ ասոնք Արտաշիսեան վիպասանութիւնը, որ ամենակարեւորն է, նաեւ կերպով մը բանային միւսներուն։ Խորենացին Արտաշիս Բ. մը կը դնէ Յ. Տ. 94-135 իշխած։ Բայց Հռոմէական պատմագիրներէն կ'ուսանինք թէ այդ ժամանակամիջոցին Հայաստանի վրայ ուրիշ անուններով թագաւորներ կ'իշխէին, — Աշխադար, Պարթամիսի, եւն.։ Ուստի անկարելի է վիպասանութեան Արտաշիսը հոս զետեղել իրեն վերաբերեալ էական հանգամանքներուն նայելով։ Բայց եւ այնպէս այս վէպն իր յարակից մասերով ոչ միայն Խորենացւոյն Պատմութեան ամէնէն յանկուցիչ զրուակն է՝ ամէնէն աւելի ընդելուզուած Գողթան երգերով, այլ նաեւ պատ-

մականութեան առանձնայատուկ հնչիւն մ'ունի՝ հակառակ իրեն հետ հիւսուած դիցաբանական զրոյցներու եւ սիրային առասպելներու։ Ասոր համար մարդ կը խղճայ այնպիսի մանրամասնեալ պատմութեամբ մը փճացնելու իբրեւ մտացածին, անարժէք ու անպատմական։ Զայս զգացած է նաեւ Զամչեան, որ Ն. Ք. 31է մինչեւ Յ. Տ. 75 կրկին ճիւղերով Հայոց պատմութիւն — այսինքն՝ Յունահռոմէական աղբիւրներէն քաղուածն ու աւանդութեան ընձեռածը քով քովի — տալէ յետոյ՝ երբ Արտաշիսեան վիպասանութեան նախադուռին կը հասնի, այնուհետեւ բոլորովին կը մերժէ արտաքին վկայութիւնն իբրեւ տկար եւ անբաւական, ու միայն աւանդականին կը փարի։ Զամչեանի հետեւած են ուրիշ շատեր։

Ո՞վ էր Արտաշիս։ Սէն Մարտէն երկու անուններու ձայնական թեթեւ մօտաւորութենէն թելադրուած՝ համարձակեցաւ մինչեւ անգամ Հռոմէական մատենագիրներու Աշխադարը (Axi-dares, Exedares) նոյնացնել աւանդութեան Արտաշէսին հետ, սակայն շատ ընդունելութիւն չէ գտած այս ենթադրութիւնը։ Գաթրի-ձեան, որ տիեզերական պատմութեան ընդհանուր ընթացքին նշանակութեան մասին աւելի գիտակից էր քան իր նախորդները, տկար եւ անբաւական չհամարեցաւ Աշխադարի, Պարթամիսիի եւ յաջորդաց վրայով արտաքին աղբիւրներու վկայութիւնը։ Ուստի ուրիշ հաւասարութիւն մը առաջարկեց, այսինքն զԱրտաշէս նոյնացնել Յ. Տ. 66 Ներոնի ձեռքով Հայոց թագաւոր պսակուած Տրդատ Արշակունիին հետ։ Յուշումներ ալ չեն պակսիր Գաթրի-ձեանի այս նոյնացումը հաւանական ընծայելու, եւ ուստի հոյակապ բանասէրներէն իրեն հետեւողներ ունեցած է։ Սակայն խորթ թափանց քննութեան չէ կրցած տոկալ այս նոյնացումն ալ, եւ բանասիրութիւնը մի քանի խաբխափումներէ վերջը յաջողած է Արտաշիսեան վիպասանութեան բուն պատշաճ տեղը գտնել, այսինքն թէ Խորենացւոյն Արտաշիս Բ.ն իր հալական հանգամանքներով կր համապատասխանէ Արտաշիսի (Artaxias), որ Ն. Ք. 193-158ին Արեւելեան Հայաստանի վրայ իշխած է՝ նախ իբրեւ կուսակալ եւ 189էն յետոյ իբրեւ թագաւոր եւ որուն վրայ շատ կարեւոր բաներ կը պատմեն Պոլիւքիոս, Ստրաբոն եւ Պլուտարքոս, նաեւ

Հերոնիմոս (Պորփիրէ քաղելով): Չամչեան ալ այս հեղինակներէն քաղելով Արտաշիսի հետաքրքրական պատմութիւնը կու տայ իր Ա. հատորին 204-207 էջերուն մէջ: (Տես նաեւ Գալատացեան, Քնն. Պատմ. Հայ. Ա. էջ 80-81, 238, 246. Բ. էջ 103, 130, 159):

Նմանութեան եզրեր: Արդ, վիպասանութեան տուեքներէն շատ մը էական հանգամանքներ, ինչպէս՝ Արտաշէսի նախապէս օտար վեհապետի մը ներքեւ քաջագործութիւններ ընելով անոր սէրն ու վստահութիւնը շահիլը, որով անկէ հրաման ու օժանդակութիւն ստանալը որ գայ տիրէ Հայաստանի, Արտաշատի, Տիգրանի, Ջաւանի անուններով քաջ ու փառասէր որդիներ ունենալը, Մարաց ու Կառպից վրայ յաղթութիւններ շահելով՝ երկիրներ գրաւելը, առաջ իր վեհապետէն ապստամբին եւ ապա ոտիպուած անոր հարկատու ըլլալը, են. շատ լաւ կը պատշաճին Արտաքսիասի:

Իրական ապացոյց մը: Բայց վիպասանութեան Արտաշէսին ու պատմութեան Արտաքսիասին նոյնութեան գրական ու վճռական ապացոյցը կ'ընծայէ մեզ Արտաշատի շինութիւնը: Արդ այս քաղաքն արդէն Մեծն Տիգրանի օրով Հայաստանի մայրաքաղաքն էր, ինչ որ կը ցուցնէ թէ իրմէ առաջ շինուած ըլլալու էր եւ ոչ թէ երկու դար վերջը: Չամչեան անգամ զայս կը խոստովանի (Ա. էջ 550-551): Ոմանք որ չեն կրնար ուրանալ Մեծն Տիգրանի օրով Արտաշատի գոյութիւնը, կը խորհին թէ Արտաշիսեան վիպասանութեան մէջ Արտաշատի շինութեան մասին եղած յիշատակութիւնը քաղաքին վերաշինութեան կը հայի. բայց այդ հաստատուիլը ⁽¹⁾ աննախապաշար մտքով ամէն կարգացող կրնայ տեսնել թէ անով քաղաքին առաջին հիմնադրութիւնը կը նկարագրուի եւ ոչ այլ ինչ: Նոյնը կը հաստատէ նաեւ Մարակերտի շինութեան երգը ⁽²⁾, որ Արտաշատի համաժամանակ

«հիմնադր» կը յիշէ: Բայ աստի, Արտաշատի շինութեան նկարագրութիւնը վիպասանութեան մէջ՝ գրեթէ բառ առ բառ նոյն ըլլալով այդ մասին Պլուտարքոսի (Լուկուլոս §31) աւանդածին հետ, ինչպէս Չամչեան արդէն դիտած էր (Ա. էջ 550), տարակոյս չթողուր որ երկու նկարագրութիւնները միեւնոյն դէպքին կը վերաբերին:

Կարեւոր հետաւորիւն: Առաջ ըսինք թէ վիպասանութեան ներքին տուեքներուն մէջ ոչինչ կայ անոնց Խորենացիական կարգը փոխելու արգելք հանդիսացող: Ուստի չենք վարանիր Արտաշիսեան վիպասանութիւնն իր նախնիքաց ու հետեւ որդ յարակից մասերով փոխադրելու Հայոց պատմութեան Մեծն Տիգրանէ առաջուան շրջանին, եւ այս տեղափոխութեամբ մեծ լոյս ալ կը սփռուի այդ բաւական մութ մնացած շրջանին վրայ: Ասկէ բնականաբար կը նախկի թէ այն Արտաշատը, որ ըստ տոմարային՝ իր հօրը անէծքին ենթակայ ըլլալով, քաջաց ձեռքով Ազատ Մասեաց գաղաթը տարուած ու հոն յաւիտենական շրջաններով մութ քարայրի մը մէջ լանտարկուած է, Արտաքսիաս - Արտաշէսին որդին ու պայազատն ըլլալու է: Շատ կարճ տեւած պիտի ըլլայ այս քաջ, բայց դժբախտ թագաւորին իշխանութիւնը, եւ իրեն յաջորդած՝ Արտաշէսի միւս որդին, Տիգրան ⁽³⁾: Վիպասանութեան Երուանդ արիւնք ալ, որ շինեց Երուանդաշատ եւ ուրիշ քաղաքներ, նոյն պիտի ըլլայ այն Որոնդին հետ, որուն յանձնեց Մեծն Անտիոքոս Ն. Բ. 211ին Հայաստանի վարչութիւնն եւ որ Սարաբոնի համեմատ՝ «երկրին երկուքի բաժանումէն սուրբ անոր վերջին սատարացն եղաւ Հիւզանտեան ցեղէն»:

Սանասրուկ եւ Արշամ: Այս ընդհանուր տեղափոխութենէն զերծ պիտի մնայ սակայն Սանասրուկ, զոր իր անունն եւ ուրիշ հանգամանքներ արդէն բուն Հայ—Արշակունեաց տան հետ կը կապեն: Նորագոյն քննութիւնք ցուցած են թէ Հայոց Սահապուրուկ թագաւորն իշխած է Յ. Տ. 75-94 թուականներուն: Բայց կը թուի թէ Արտաշիսեան վիպասանութեան Խորենացիական ձեւին մէջ Սահապուրուկ անունով փոխա-

(1) «Երթեալ Արտաշիսի ի տեղին, ուր խառնին Երասիս եւ Մեծամօր, եւ հասնալ ընդ բլուրն, շինէ քաղաք յիւր անուն, անուանեալ Արտաշատ: Ձեռնտու լինի նմա եւ Երասիս փայտիւր մայրից. վասնորոյ անաշխատ եւ երազ շինեալ, Եւս. Խորեն. Պատմ. Բ. ԽԹ. էջ 271:

(2) «Արտաւազդայ ոչ գտեալ, քաջի որդւոյն Արտաշիսի, տեղի ապարանից ի հիմնաւան Արտաշատու, նա անց, գնաց եւ շինեաց ի մէջ Մարաց զՄարակերտ» Նոյն, անդ. Ա. Լ. էջ 125:

(3) Տիգրան եկամուտ է վիպասանութեան մէջ, ինչպէս անոր Վրաց աւանդական պատմութեան մէջ պահուած ձեւէն որոշ կը տեսնուի:

նակուած է ուրիշ հնագոյն անուն մը, որ ամենայն հաւանականութեամբ Շաւարշ պիտի ըլլար: Ասի հին Պարսկերէն անուն մըն է, զոր Յոյները Քսերթէս կը տառադարձէին: Արդ, Ն. Բ. 230-215ին Արշամաշտի մէջ Հայոց վրայ կը թագաւորէր Քսերթէս կամ Շաւարշ մը, որ մեծն Անտիոքոսի մէկ քոյրն իրեն կին ունէր եւ ասոր դաւաճանութեամբ սպաննուեցաւ: Սոյն Շաւարշէն զրամներ ալ գտնուած են: Արշամ թագաւորն ալ, զոր Խորենացին հայր կ'ընէ Արգարին, անշուշտ նոյն է Շաւարշի նախորդին հետ, իշխած Ն. Բ. 250-230ին, որ Արշամաշտը չինած է եւ որմէ նոյնպէս զրամներ կը գտնուին տակաւին:

ՆՇՄԱՐՆԵՐ ՄԵՐ ԴԻՏԱՐԱՆԷՆ

Անշուշտ անկիւնի մը մէջ շէնք գործ մը. — «Ձախարս». — Անշուշտ գործիչ մը որ «Միայն ծառայ» մըն է. — Առաջին ձիւնը եւ իր գուգորդութիւնները. — Դարձեալ պատերազմին մը դաւաճը:

Ձախարս աննշան գիւղ մըն է, անշուշտ անկիւն մը Պրուսայի կուսակալութեան մէջ, եւ սակայն նշանաւոր բան մը ունի իր մէջ այն շքեղ գործին համար որ տարիներէ ի վեր սկսած է հոն ու կը շարունակուի: Լուսաւորութեան եւ քաղաքակրթութեան կեդրոններէն հեռու մնացած, մեկուսացած այս գիւղը բնական է թէ նահապետական սովորութիւններու, նախապաշարունակներու եւ սգիտութեան վայր մը պիտի մնար, եթէ լուսաւոր ճառագայթ մը նախախնամական բարեգէպ օտաջնորդութեամբ հոն չը սպրդէ՝ լոկի եւ անշուշտ այլ կենարար գործ մը կատարելու համար հոն: Հոն գտնուող Հայ աղբըրտիքն ու քուրիկները ո՛վ գիտէ որքան ժամանակ տակաւին ուսումի եւ կեանքի ամէն էական պէտքերէն զուրկ պիտի մնային ամենամեծ չափով, եթէ անձնուէր հողի մը շառաջնորդութիւնը, անձնադրոհարար անոնց բարեւորար ձեռք մը կարկառելու եւ գործվալից ու գուրգուրոտ սիրտ մը ընծայելու:

Բայց աշխարհ պարսպ չէ ազնիւ հողիներէ: Մայրաքաղաքին մէջ ծնած, հոն բարձրագոյն կրթութիւն ստացած, պատուական ընտանիքի մը պատուական մէկ անդամ, օրիորդ մը, ինք-

նաբերաբար կ'օտաջնորդուի առանց ունէ նիւթական վարձքի ակնկալութեան՝ լոկ Աստուածային բարի կամքը կատարելու փափաքէն զբոլուած, երթալ հոն եւ իր կեանքը նուիրել այդ խեղճուկ գիւղացիներուն կեանքը ամէն կերպով բարձրացնելու համար: Ու ան տարիներով կ'աշխատի հոն անշուշտ եւ անձայն, անաղմուկ այլ մեծագէտ այլափոխելով այդ պարզուկ գիւղացիներուն կեանքը, զարգացնելով անոնց միտքը, խնամելով զանոնք, սորվեցնելով եւ օտաջնորդելով անոնց կեանքը ամէն էական բաներուն մէջ, եւ անոնց իրապէս նախախնամութիւն մը հանդիսանալով:

Վիպական խառնուածք եւ երեւակայութիւն ունեցողներուն համար հրապուրիչ զբաղում մը եւ պատկեր մըն է այս թիւիւս. բայց վստահ կրնանք ըլլալ թէ այս գիւղացիութիւնը երեւակայութեան չափ գիւրադին եւ հրապուրիչ չէ եղած անշուշտ: Զգե՛լ մայրաքաղաքը, եւ եւ պատուական ընտանիքի մը արտօնութիւնները, ձգե՛լ կեանքին կարգ մը գիւրութիւնները եւ հանգստութիւնները, եւ խեղճ ու անուս խորհրդակերպով, ապրելակերպով եւ ուրիշ ամէն բանով նախապատմական ըսուելու չափ աննշտ պատ պայմաններու մէջ գտնուողներու մէջ ձգե՛լ իր կեանքը՝ աշխատանքի եւ հողի խիստ մեծ բաժին մը ստանձնելով, այս պարագաները՝ գեղեցիկ երեւցած գործ մը ընելու փափաք ունեցող տեսական բարեգործներէն շատերը իրենց երկրորդ քայլին իսկ ետ դարձնելու համար բաւական մեծ անպատեհութիւններ պիտի նկատուէին անշուշտ: Եւ ահա այս գործն է զոր կը կատարէ Օր. Միանձառայ Դարբիէլեան, լուրջ ու անշուշտ այս գեղեցիկ գործը կատարող եւ գովեստէ եւ գովասանքէ խորշող ու սարսափող այս պատուական հողին, որ պիտի ներէ անշուշտ հրապարակաւ եղած գնահատումի այս քանի մը տողերուն համար: Աննշան անկիւնի մը մէջ նշանաւոր գործիչ մըն է ինքը, եւ շքեղ է այն գործը զոր կը կատարէ այդ անշուշտ միջավայրին մէջ տարիներէ ի վեր:

* * Հակառակ սակայն իր լուսէր եւ գնահատումի բառերէ խորշող բնութեան՝ իր գործին արձագանքը տակաւ կը տարածուի բաւական ընդարձակ շրջանակներու մէջ: Պոլսոյ մէջ եւ մերձակայ քաղաքներ իրմով եւ իր գործով շահապրողներու շատ կան: Եւ եթէ չվախնայի

իր համեստութիւնը չափազանց վերաւորելէ, պիտի ըսէի թէ ինք եւ իր գործը հիացումի առարկայ եղած են գեռահաս ու չափահաս բազում անձերու համար: Քանի մը շաբաթ առաջ պատեհութիւն ունեցայ ներկայ ըլլալու վարժարանի մը մէջ ի պատիւ իրեն սարքուած երեկոյթի մը, որուն առանցքը ինք եւ իր շատ սիրած այդ գիւղակը՝ Չալկարա՝ կը կազմէին: Այդ հանդէսին նկարագրութիւնն ընկու փորձը պիտի չընեմ հոս, թէեւ այդ տեսակ նկարագրութիւն մըն ալ կրնար շահեկանութենէ զուրկ չըլլալ՝ հանդէսը սարքողներուն նպատակն ու ոգին սիրողներուն համար: Բայց կը փափաքիմ ներկայացնել հոս այդ երեկոյթին մէջ կարգացուած ոտանաւոր մը, որ աւելի լաւ գաղափար մը պիտի տայ այս տողերով ներկայացուած անձին եւ անոր գործին վրայ, եւ ասով վերջացնել օրինակելի եւ զմայելի գործի մը վրայ գրուած այս քանի մը կցկտուր տողերը: Ոտանաւորը գրած է Օր. Գարրիէլիանի Ամերիկացի բարեկամահայերէն Միս Սոֆի Հոլթ, և յետոյ Հայերէնի թարգմանուած է:

Մ Ի Ա Յ Ն Ծ Ա Ռ Ա Յ

Միայն ծառայ մը, այս է քու անունը,
Բայց օրհնեալ ծառայ մ'ես դու ապառհն,
Ծառայ՝ արեւոյց Արեւոյն անհուն,
Որուն ամենքը պիտի երկրպագեն:

Ծառայ Քրիստոսի, եւ արդեօք կայի՞ն
Աւելի վրսեմ դիրքեր ու կոչում
Ծառայել երկնից Հրգօր Արեւոյն.
Զրկայ աւելի բարձր օրհնութիւն:

Ու մարդոց ծառայ, զի Տիրոջ ծառայն
Պէտք է ծառայէ իր բնկերոջ ալ.
Զի Աստուած՝ Հայր է ու մարդիկ համայն
Մեզի եղբայր են ու քոյր սիրեցեալ:

Սիրել, ծառայել. անա կեանքդ համակ.
Կեանք մ'ըզմայլելի, գեղեցիկ, յարգի.
Զի վրսեմ է Սերն, զերթ անհուն եակ,
Ու կ'ալլափոխէ պարսֆն ամեն կարգի:

Ինչ ծառայութիւն, եւ ո՞ն, ինչ գործեր.
Օն, քող Չալկարա պատմէ զայս ամեն

Զի ինք չի կրնար ու մարդ չի գիտեր,
Բաց ի երկնային իր քաղցր Տիրոջմէն:

Ծառայի՛ն շուր, անօրիին հաց.
Քուժում հիւանդին, զգեսներուն յոյս.
Ինկածին իր ձեռք, մեղաւորին դարձ
Տրտմածին բերկրանք, եւ ամենուն յոյս:

Ո՞ն, դու բարեկամ, փառք կեանքիդ համար,
Որ մեզի է միտք ներքնաշուն անգիւն.
Իցիւ քէ մեք ալ ծառայի՛նք յար,
Նեցուկ մ'ըլլայի՛նք մեր կարօտ ազգին:

* * * Երէկ տարւոյն առաջինն ձիւնն ունեցանք դարունի պատրանքը տուող հաճկի եւ ջերմիկ օրերէ վերջ, որ դարունի վերջ ձմեռ ունենալու տպաւորութիւնը կը թողուր մարդուն վրայ, մտածել տալով թէ արդեօք Բնութիւնն ալ իր գործելակերպը կը սիրէ փոխել երբեմն: Զիւնը, եւ առաջին ձիւնը, միշտ հրապոյր մը ունի մեծ ու պզտիկ ամէն մարդու համար առ հասարակ, երբ մանաւանդ մարդ ստիպուած չըլլայ ձիւնին եւ ձմեռուան յառաջ բերած անպատեհութիւններուն վրայ մտածել: Եւ արդարեւ ինչ հաճելի է գիտել մաքուր, սպիտակ ձիւնին բաթիլները որոնք հազարումէկ քմայքներով երկրի վրայ կ'իջնեն եւ յաճախ այն տեսակ օրօրումներ կ'ունենան, որոնք կարծես իրենց գթկամակութիւնը կը յայտնեն՝ իրենց զմայլելի ամբողջեամբ երկրի վրայ ազդի եւ ցեխի կենակից ըլլալու մոտին: Եւ արդարեւ, ինչքան հրապուրիչ, գեղեցիկ եւ թեւադրիչ է այն երբ ամէն բան իր պսպղուն եւ ջինջ սպիտակութեան տակ կը թաղէ, հոգ չէ թէ առժամապէս, հրապուրիչ ու գեղեցիկ թերեւս մանաւանդ այն պատճառով որ այդ մաքուր ձիւնը կը յիշեցնէ մեզի մեր մանկութեան օրերը, երբ ընկերներով թապալակեր ենք անոր մէջ այսպէս ստեղծելով մանկական անսպառ խայտանքի եւ անխառն ուրախութեան աղբիւր մը: Այն տեսն պատերազմի արհաւիրքներուն գրեթէ բոլորովին անգիտակ ձիւնի գնդակներով արուեստական ճակատամարտներ յարդարել ենք, կամ ձիւնին կակուղ տարածութեան վրայ մեր ամբողջ հասակովը պտուկեր ենք, «հասակ չափելու համար», անհամբար օր մեծ մարդ ըլլալու համար մեր հասակը չատ դանդաղ կ'երկարի. մինչդեռ հիմա

կարծես մեզմէ շատեր պիտի ուղէին կծկուիլ, կծկուիլ դարձեալ պզտիկնալու եւ մանկութեան տարիքին հասնելու համար: Ինչ որ ալ ըլլայ սակայն, ձիւնը իր սպիտակութեամբ, իր ամբողջութեամբ եւ մաքրութեամբ, կամ իր յառաջ բերած զուգորդութիւններով հմայք մը ունի մեզի համար:

Եւ սակայն հոս ալ ընդհանուր պատերազմին մղձաւանջը կը ցցուի մեր առջեւ, քանզի չուտով կը յիշենք ձիւնին ու ձմեռին մէջ պատերազմի գաշտին վրայ կռուողները, որոնք զրկուած են տան մը հանգիստ ու տաքութիւնէն, ձիւնին այս բաթիւններուն հետ իրենց տառապանքներուն ծանրանալը եւ սաստկանալը կը տեսնեն ու կ'զգան, եւ բաշտուիլն տարբեր խորհուրդներով եւ զգացումներով կը դիտեն ձիւնին յուշիկ տեղալը եւ խորամանկն ու վրանները ծածկելը: Ու եթէ առաջին ձիւնը հրապոյր մը ունէր մեզի համար, ցուրտին տակ սրտապայծառ եւ սառելու վտանգին ենթարկուող մեր ընկեր արարածներուն վրայ մտածելով, այդ հրապոյրը կը պղտորի, կը չքանայ, եւ մեր սրտերէն անգամ մըն ալ կը բարձրանայ պատերազմին շուտափոյթ վերջանալուն համար ինքնաբուխ մաղթանք մը:

2 Փետր. 1915

«ԱԻԵՏԱՐԵՐ»Ի ԴԷՏԸ

ՀՈԳԵՒՈՐ ՆԱՄԱԿԱՆԻ

6.

Սիրելի Շուշան,

Վանել կ'ուզեմ պատերազմի գաղափարը: Բայց ա՛ն կարծես գրաւած է միտքս ամբողջ: Զուարթ խոհեր ներածել կը ջանամ էութեանս մէջ: Բարձր, չեմ յաջողիր, ու կ'այպանեմ ինքզինքս: Տկար սեռի տկարութիւնն մըն է արդեօք: Բայց ի՞նչպէս գուարթ ըլլալ՝ երբ մեծ վէրք մը կ'արին ինչ ներսիդիդ: Ուրախութիւնը ներսէն գալու է ինքնաբուռի, ներսէն, եթէ ոչ գուրսէն որքան ալ զօրաւոր ներաբիւում կատարես, օգուտ չընես: Կրելու ջուրով ջրաղաց չդառնար:

Կը զգամ թէ դուն ալ նոյն հոգեկան վիճակին ենթարկուած ես, ու հանրացնելով այս արդէն ընդհանուր վիճակը, պիտի փոխադարձես ինծի թէ ո՛վ պաշարուած չէ այս պահուս պա-

տերազմին անձկութեամբ: Այդ մտածումով է որ ամէն մարդ կը գոցէ աչքերը, եւ եթէ կրցաւ քնանալ, նոյն մտածումով կ'արթննայ: Ո՞չ ապաքէն տիեզերական միահեծան ինքնակալ մը դարձած է հիմա պատերազմը որ իր տիրապետութեան ներքեւ կը ճնշէ բովանդակ աշխարհը: Ուկէաններէ անդին հանգչող Նոր Աշխարհն իսկ, ուր չեն հասնիր թնդանօթի ուրուումները, խոռված կ'աղօթե՛ս արտապին: Եւ այն յոխորտ ինքնակալներն, որոնք սանդղեցին այս ինքնակալը, իրենցմէ աւելի հզօր, իրենք միթէ ամէնէն աւելի չե՞ն զգար անոր ճնշումը իրենց վրայ:

Բայց, սիրելիդ իմ Շուշան, ինչ որ կը ճնշէ իմ վրաս, այն չէ թէ տխրանալու այս պայքարին մէջ ո՛վ պիտի ճնշուի: Զեմ ուրանար թէ մարդ նախասիրութիւններ կրնայ ունենալ եւ այս կամ այն կողմին ի նպաստ կամ ընդդէմ ըզձանքով տողորուիլ:

Մինչ անցնող ամիսներուն հետ կ'աճին կը բազմանան դրօշ պարզող նորանոր բանակներ, մինչ արեւին տակ ապրող ամէն ցեղ — թուխ, դեղին, ձերմակ եւ այլովքն հանդերձ — կը վազէ կու գայ թափել խառնելու իր արեան գետը՝ այս արեան ծովուն մէջ, մինչ հազար-հազարաւոր մայրեր կրկնապէս կ'այրիանան զոհելով իրենց հոգիի ընկերներն, ու հոգեհատարները, մարդկութիւնն ամբողջ որ հլու յանձնառու՝ կը հանդուրժէ ամէն թշուառութեան, բոլոր այս զոհաբերութեանց փոխարէն, վերջ ի վերջոյ, ի՞նչ պիտի ստանայ: Արդիւնքը պիտի փոխարինէ՞ Արեան գինը: Վարձքը պիտի արժէ՞ Զոհը:

Ահա արտիս վրայ ճնշող խնդիրը: Վախճանին նկատմամբ թերահաւատ մտածում մը անհունապէս աւելի կը տխրեցնէ զիս քան որչափ կը դիտեմ այսօր ի տես եւ ի լուր աղէկէզ թըշուառութեանց:

Ու կը տարուիմ մտածել Գեթսեմանիի տառապանքին վրայ: Ու կը մղուիմ մտասեւեռ յառիկ Գողգոթայի Զոհին վրայ: Ու կը խոկամ, կը խոկամ ժամերով՝ քունքիս ձեռքերուս մէջ... Ահ, ո՛րքան խորին է մարդեղութեան խորհուրդը, նո՛յնքան անըմբռնելի է մարդացեալ Փրկչին մահը: «Էջ Միաձինն ի Հօրեւ» կ'արժէ՞ր որ Աստուածորդին վար ի՞նչէր երկինքէն, մարմնանար, մարդանար, քամէր դոռ-

նութեանց բաժակը, արին քրտինք թափելով, եւ ո՛հ, կ'արժէ՞ր որ մեռնէ՞ր խաչին վրայ, կ'արժէ՞ր, կ'արժէ՞ր, կը հարցնեմ, կը կրկնեմ իւրովի։ Ու կը խոկամ, կը խոկամ ժամերով, այսպէս քունքերս ձեռքերուս մէջ...

Հրեշտակի մը մրմունջն է ննչուշտ որ կը լսեմ անո՛ւ. «Կ'արժէ՞, կ'արժէ՞, երբեք կ'արժէ։ Խաչեալը խաչին գամեց մեղքը։ Մեռեալը մահով խորտակեց խայթոցը մահուան։ Թաղեալը թաղեց յաղթութիւնը գերեզմանին։ Եւ ինք յարեալ...»

Գլուխս վերցնելով կ'աղաղակեմ.— Սո՛ւրբ տառապանք, օրհնեալ Մահ, հրաշափառ Յաղթանակ անմահութեան։ Եւ զմայլագին կ'երգեմ աննման նմանաձայն ներդաշնակութիւնը նոգեշունչ դաշնակաղին։ «Մահը մահացաւ Անմահին մահաւար։»

Մարդացեալն Աստուած՝ անմահութեան երաշխիքը տուաւ մարդուն։ Զո՛ւր՝ մե՛ծ արդարեւ, բայց արդիւնքը՝ անհուն, անվախճան, յաւիտենական։

Այս պատգամը կ'ոգեւորէ զիս։ Ու մարգարէական շունչ մը գոգցեա կ'անցնի հոգիիս մէջն։ Տակաւ կը փարատի տխրութեան ամպը, որուն ետեւը կ'ընդնշմարեմ փառաւոր հեռանկարը։

Ատելութիւնը պիտի հալի ատելութեամբ բորբոքած այս հնոցին մէջ։ Զէնքերը պիտի խորտակին զէնքերով։ Պատերազմը պիտի ապաւնուի՝ այս պատերազմին մէջ։ Ու մարդկութիւնը պիտի ողջունէ խաղաղութեան իշխանին թագաւորութիւնը՝ երգելով սիրոյ երգը զուարթնոյ, «Փա՛ռք ի բարձունս Աստուծոյ, եւ յերկիր խաղաղութիւն, ի մարդիկ հաճութիւն։»

Եղիցի՛, քոյր իմ, եղիցի՛։

Ու ամէն բերան թող գոչէ, «Ամէն»։

Քոյր միշտ սիրով
ՄԱՆԻՇԱԿ

Կ'ըզձամ ողողել ճամբադ արեւով, ամէն չարիքէ քեզ պատապարել իբր վաճանով ու պահել քեզ ամէն բարիքով, եթէ՛ ըլլայի կարող այս իղձս կատարել։ Այո, կ'ըզձամ։ Սակայն մարդկային սէրը մոլորական է եւ ամենիմաստ գործութիւն մը կայ մօտ։ Ուստի կ'աղօթեմ որ Աստուած օրհնէ ու ինք քեզ պահէ տարին ի բուն։

ՎԱՌԱՐԱՆԻՍ ԳՈՂ

ԶԱՆԳԱԿԸ

(ՍՅՈՒՆԵՐ)

2.

Զորորդ զանգակը՝ Աղօթի Զանգակն է։ Ամէն օր այս զանգակը կը հրաւիրէ զմեզ աղօթելու Աստուծոյ՝ սուրբ եկեղեցւոյն մէջ, եւ կը յիշեցնէ մեզի մեր բնականական աղօթքները։ Սիրելի ընթերցող, ո՛րքան անգամ արդեօք թեւաբացած ենք այս զանգակին ձայնը լսելու մէջ։ Արդեօք իսկապէս չառ անգամ չը հնչեր ան իբր յանդիմանութիւն մեզմէ՝ շատերուն՝ որ, եկեղեցւոյ այնքան մօտ բնակելով հանդերձ, լսած չենք զայն, մեր ուշադրութիւնը տարրեր ձայներու տուած ըլլալով բոլորովին։ Կը կարծես թէ միայն կիրակի օրերն աղօթել բաւական է Աստուծոյ եկեղեցիին մէջ։ Աստուծոյ եկեղեցին միայն կիրակիի յատուկ եկեղեցի է թէ սրբավայր մըն է ան։ ամէն օր աղօթելու։ Մարդկութիւնը ո՛րքան աւելի բարձր, ո՛րքան աւելի սուրբ պիտի ըլլար, հետեւաբար աւելի երջանիկ՝ եթէ ամէն օր զէթ քանի մը վայրկեան տրուէր աղօթելու Աստուծոյ եկեղեցւոյն մէջ, գիտակցաբար ո՛չ թէ մեքենաբար։ Մարդ իր առօրեայ գործերուն սկսած ատեն՝ զանոնք աւելի գիւրդին պիտի գտնէր, իր փորձութեանց աւելի գիւրդին պիտի յաղթէր, քանզի նախապէս աղօթած էր եւ իր Արարչին օգնութիւնն ու շնորհքը հայցած։ Եթէ ստուգիւ կը հաւատայ մարդ աղօթքի զօրութեան, որ՛ւ է պատեհութիւն չկորսնցնելու աղօթելու Աստուծոյ։ Աղօթել մանաւանդ ուրիշին համար, իր ընկերին, իր թշնամիին համար, աղօթել անմահ հոգիներու փրկութեան համար, մոռնալով իր եսը, ամէն Բրիտանէի գերագոյն երջանկութիւնը չէ՞ միթէ։

Մեր պարտքն է աղօթել իրարու համար, աղօթել մեր հոգեւոր պաշտօնէին համար՝ անոր քարոզած ատեն, աղօթել լռիկ, հոգեւին, անկեղծօրէն, եւ մինչ կը հնչէ Աղօթքի Զանգակը, ըսել ճշմարտիւ, «Կ'ուրախանայի երբոր կ'ըսէին ինձի, Տէրա՛յն ատենը երթանք»։

Հինգերորդը՝ Օրհնութեան, Գոլգեսի, Շնորհակալեաց Զանգակն է։ «Օրհնէ Տէրը, ով իմ

անձս եւ անոր ամէն բարերարութիւնները մի մոռնար» Տէրն օրհնելու, փառաբանելու համար կը հրաւիրուինք եկեղեցին: Աւելի ազէկ է բոլորովին հեռի կենալ եկեղեցիէն կամ բնաւ չերթալ քան զտնուիլ հոն անուղիղ, անարգարանալի շարժառիթով: Ան որ եկեղեցի կ'երթայ՝ առանց զգալու Աստուծոյ ներկայութիւնը հոն, առանց սուրբ երկիւղի ու խորին ակնածանքի, կը մեղանչէ չարաչար: Այդպիսի անձի մը ներկայութիւնն անօգուտ է սրբավայրին մէջ, եթէ սիրտը բերած չէ իր հետ: Քանի՞նէ՛ր կան որոնց սիրտերն իրենց հետ ներկայ չեն Տէրոջը տանը մէջ: Մարմնը ներկայ է, հոգին՝ բացակայ: Անտեսանելին ինչ կը տեսնէ արդեօք տաճարին մէջ. — խորպացող Յովնանե՛ր, անտարբեր դէմքե՛ր, մամռնայով ու աշխարհով զբաղող միտքե՛ր, սին վայելքներու գերի եղած սիրտե՛ր, եւ կամ շրթներ որոնք երբեք չեն բացուիր փառաբանութեան ու ճշմարիտ ապաշխարութեան համար: Թէ կը տեսնէ ճշմարիտ երկրողագուներ որոնք ուղիղ շարժառիթով, իրենց հագեւոր փրկութիւնը վնասուելու, իրենց երկնաւոր Հայրը փառաբանելու եկած են Անոր սուրբ տաճարը, որոնք հոն, Տէրոջը տանը մէջ, աւելի կը խորհին իրենց Արարչին քան թէ իրենց անձերուն վրայ, ու կը զաննեն զօրութիւն, խաղաղութիւն եւ հրճուանք՝ Անոր սուրբ սեղանին առջեւ: Օրհնութեան Ձանգակներն ինչ զուարթ, ինչ անոյշ գանգիւններ հնչեցուցած են անոնց համար՝ զորս միացուցած է սուրբ եկեղեցին: Երանի թէ Հիմնեան սուրբ ուխտերու հանդիսւոր արարողութեան առթիւ հնչող զանգակները նոյն երջանիկ ու զուարթ գանգիւնը պահէին: Երանի թէ զրախտի գետերը միշտ վազէին՝ ընտանեկան զրախտին մէջ ու զայն արդիւնաբեր ու բարեկից ընէին առ յաւէտ: Քանզի, ինչպէս կ'ըսէր Հայրիկ, «եթէ Քրիստոսեան այս աշխարհիս վրայ երջանիկ ապրիլ կ'ուղէ, պահելով իր կրօնքը, հաւատքը եւ եկեղեցին, այդ սուրբ աւանդները անեղծ, անկորուստ պահելու միակ խորանը ընտանիքն է»: Սակայն ցաւալի է տեսնել թէ շատ ընտանեկան յարկեր գծրախա, ապերջանիկ եղած են. ինչո՞ւ, որովհետեւ անձնասիրութիւնը, անսիրելութիւնը, գեղ բնաւորութիւնը, սիրոյ եւ ներողամտութեան սգիին բացակայութիւնը, դառն վարուելակերպն եւ ուժացումը

բոյն դրած են հոն: Այլ մի փնտեր հոն նախկին քաղցր երաժշտութիւնը, հոգեպարար ներգաշնակութիւնը, համերաշխ գործակցութիւնը, հոն կը տեսնես աններդաշնակ կեանքն իր բոլոր տգեղութեամբ ու մորմոքումներով: Միայն ու միայն ամուսնական տ'յն յարկեր եղած են երջանիկ, օրհնուած են առատաբուղի պարգեւներով, որոնք Աստուծով սկսած են ու Անով միայն շարունակած են, ու եղած են իրապէս ճշմարիտ փառքի տաճարներ, երջանկաբոյր պաշտաներ: Եռարներու պաշտօնատունները կընքուած քաղաքային ամուսնութեանց այս դարավերջիկ դժբախտ օրերու մէջ (մասնաւորաբար արեւմտեան աղգերու մէջ) կարծես մոռցուած է իսպառ թէ ինչ կ'արժէ սուրբ միութիւնը,

«Ո՛ւր կար շրջիլ մի պըսակ, կամ ո՞վ նըման էր տեսնի՝ Սուրբ Միութեանն՝ որ սրտերն այնպէս սերտիւ կը հիւսէր»:

Վեցերորդը Խաղաղութեան Ձանգակն է. — «Փառք ի բարձունս Աստուծոյ, եւ յերկիր խաղաղութիւն. ի մարդիկ հաճութիւն»: Խաղաղութիւն. մարդկութիւնը ո՛րչափ ծարաւի էր, եւ ծարաւի է այսօր այդ ձայնին, սակայն արդեօք գոյութիւն ունի՞ ան, կը հնչե՞ն արդեօք Խաղաղութեան Ձանգակներ:

Խաղաղութիւնը, բարէ, սոսկ քառ մըն է տակաւին. «Եղբայրութիւն», «Համերաշխ կենցաղ», ի զուր կրկնուին, Մինչ քարշ կեղծիքն՝ իր զայիւր տգեղութեամբ այլանդակ՝ Վարակած է մարդկային ցեղը թշուառ, բովանդակ... Պիտի ծագի վերջապէս արդեօք այն Մեծ Ապագան, Խաղաղութիւնն իբրեւ գետ յորդէ պիտ' վաղ, անագան... Իցիւ, երկինք պարգեւէր մեզի այդ օրն երջանիկ՝ Ուր մարդկութիւնն այլ անքոյթ կազմէր զրախտի ընտանիք:

«Երանի խաղաղութիւն ընողներուն, քանզի անոնք Աստուծոյ որդիներ պիտի կոչուին»: Այո, երանելի են խաղաղութիւն ընողները, հաստատողները, նոյնչափ եւ աւելի երանելի են նաեւ խաղաղութիւն ընդունողները: Կատարեալ խաղաղութիւնն է միակ գերագոյն բարին՝ որուն կրնայ հասնիլ մարդկութիւնը: Աստուածային փառապատկը չէ երբեք Անոր ամենակարող կամ ամենատես Աստուած մը ըլլալը, այլ Անոր յաւիտեանական անսպառ բարութիւնն է: Հրեշտակայ փառապատկն եւս՝ անոնց գեղեցիկ, ամենահզօր, լուսեղէն թեւերով երկնից մէջ թռչիլը, անոնց անմահ արարածներ ըլլալը եւ այնքան փառաւոր աշխարհի մը բնակիչներն ըլ-

լալը չէ բնաւ, այլ անոնց բարի ըլլալը. զերագոյն յարիեմ է որ կը հոսի կենսական, կատարեալ, գերագոյն քաղցրութիւնը:

Ու վերջապէս կայ ծանր, փարտ փարտ հնչիւնը Մահուան Զանգակին: Օ՛հ, ո՛րքան անփոյթ է մարդ. երբեք չխորհիր թէ նոյն այդ տխուր դանգիւնը՝ իր ալ վախճանը պիտի գլուծէ, եւ օր մը պիտի կատարուի վերջին տխուր պաշտօնը որուն մասնակից պիտի չըլլայ ինք...: Ինք որ բազմիցս լսած էր այդ գանգիւնը՝ ուրիշներուն համար, կարծես երբեք ազդարարութիւն մը չէր թուեր իրեն, մինչդեռ ինք կ'ապրէր լիովին անտարբեր, անպատրաստ, չաղախուած մեղքի մէջ...: Եթէ արհամարհած է եկեղեցի երթալու հրաւիրող զանգակին պատգամը, Մահուան Զանգակին ուրիշ բան պիտի չըլլայ՝ այլ հնչիւն մը, որուն վերջին թրթռումը, պիտի ըլլայ:

«Շատ ուշ, շատ ուշ... ա՛յլ չեմ կրնար մտնել...»

Ամենի Ասլանտեանի եղերքը: հսկայ, սեպածեւ, ցից սպառաժի մը վրայ կը բարձրանայ հնադարեան յղեակ մը, «Լուռ Դղեակ» աշունով: Տարիներ առաջ զանգակներ ձուլուեցան՝ այդ լուռ դղեակին եկեղեցւոյն համար, եւ նաւ մը այդ հնչող պղինձներով սկսաւ սուրալ դէպի ծովեզրն այդ խորհրդաւոր գղեակին: Նաւը մօտեցաւ ծովափին, գղեակն սկսաւ նշմարուիլ հեռոջահեռ փարատող մշուշին մէջէն. եւ դեկավարին աւանջին կը հասնէին իր հայրենի եկեղեցւոյն հին զանգակին գանգիւններն՝ որոնք կարծես ըսել կ'ուզէին,

«Եկուր քու Տէր Աստուծոյդ, ժամանակին, մ'ուշանար, երիտասարդ, չափահաս, ծեր, զի վերջը անհրնար Գ'ըլլայ քեզի փրկըւիլ, օ՛հ, շուտ դիմէ Արարչին, Անապարէ, չի տրուած դեռ քու վրձնըդ վերջին»:

Դեկավարն իսկոյն ծնրադրեց նաւուն ծածքին վրայ ու սկսաւ աղօթել՝ չնորհակալ ըլլալով Աստուծոյ իրենց ապահով ճամբորդութեանն համար: Նաւապետը, սակայն, բրտօրէն հրամայեց իրեն՝ չնորհակալ ըլլալ նաւուն եւ նաւապետին միայն: Հազիւ այդ բառերն արտասանած էր, նաւն ուժգին բաղխեցաւ ժայռի մը, եւ՝ բացի դեկավարէն՝ ամէնքը կորան ծովուն յատակը ճիշդ ծովափին դիմաց, գղեակին շատ մօտիկ...: Ու զանգակները՝ որ պիտի կախ-

ուէին գղեակին եկեղեցւոյն զանգակատունէն, թաղուեցան առ յաւէտ ծովուն լուռ խորքերուն մէջ...: Ու հիմա, երբ փոթորիկը կը զայրադնի, կոհակները կը մոնչեն ու կը փչրին այդ վայրի ծովափին վրայ, կարծես կը լսուի խուլ հնչիւնը թաղուած Զանգակներուն՝ որ կը բերեն նոյն պատգամը,

«Եկուր, քու Տէր Աստուծոյդ, ժամանակին, մ'ուշանար, եւն»:

Իցիւ, սիրելի ընթերցող, այս վերջին տխուր զանգակը՝ յաւիտենական հանգստեան, կատարեալ խաղաղութեան, ճշմարիտ երջանկութեան հրաւիրող՝ քաղցր ու մշտատեւ խաղաղութեան զանգակն ըլլար՝ գերագոյն բարիին առաջնորդող:

ՊԱՏԵՐՍԶՍԻ ՕՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Հետեւեալ վեցամսեայ հաշուեկշիռը կը ցուցնէ համերոպական պատերազմին կարկառուն զէպքերը 1814 Յունիս 28է սկսեալ, երբ Աստրիա-Հունգարիոյ գահաժառանգ իշխանն սպաննուեցաւ, մինչեւ 1915 Յունիս 31.

1914 Յունիս 28. Աստրիա-Հունգարիոյ գահաժառանգ իշխան Ֆրանց Ֆերտինանտ եւ իշխանուհին մահափորձի ենթարկուեցան ի Սէրայէվօ:

Յուլիս, 23. Աստրիա-Հունգարիա ծանուցագիր տուաւ Սերպիոյ:

Յուլիս 26. Զօրաշարժ Աստրիոյ եւ Սերպիոյ մէջ:

Յուլիս 27. Ռուսիա յայտարարեց տէրութիւններուն թէ չէ կարող չհապարգուել Սերպիայով:

Յուլիս 29. Սըր էտ. Կրէյ միջնորդութիւն առաջարկեց առանց յաջողութեան: Ռուսիա զօրաշարժ սկսաւ Աստրիան սահմանագլխին վրայ, Աստրիա ալ Ռուս սահմանագլխին վրայ:

Յուլիս 29. Սերպիոյ հետ թշնամութիւններու սկզբնաւորութիւն: Վիլհելմ կայսր Զարն հրաւիրեց զօրաշարժը դադրեցնել Աստրիան սահմաններուն վրայ:

Յուլիս 31. Ընդհանուր զօրաշարժ Ռուսիոյ, Աստրիա-Հունգարիոյ, Պելճիոյ, Հոլանտայի, Ֆրանսայի եւ Զուիցերիոյ մէջ: Ռմարկոնում Պելկրատի: Պուլկարիա, Սպանիա եւ Հոլանտա չէզոքութիւն կը հրատարակեն:

Օգոստոս 1. Գերմանիա պատերազմ կը հրատարակէ Ռուսիոյ դէմ: Առաջին ընդհարումներ Փրանքեզերման ու Ռուսեզերման սահմանագլոխներու վրայ: Թուրքիա չէզոքութիւն կը հրատարակէ: Գերմանները կը գրաւեն զԼիւքսէնպուրկ: Գերմանիա ազատ անցք կը պահանջէ Պելճիոյ մէջէն: Պելճիա կը մերժէ: Գերմանիա պատերազմ կը հրատարակէ Ֆրանսայի դէմ: Իտալիա չէզոքութիւն կը հռչակէ եւ ի զէն կը կոչէ երկու դաս: Գերմանները Պելճիա կը մըտնեն եւ Լիէժի վրայ կը յարձակին: Անգղիա պատերազմ կը հրատարակէ Գերմանիոյ դէմ: Յունաստան եւ Զուիցերիա չէզոքութիւն կը հրատարակեն: Գերման յաճանաւ մը կը ուղարկո՞նէ զԼիպաւ, երկու ուրիշներ եւս զՊոն եւ զՖիլիպիլի յԱլպերիա:

5. Աւստրիա պատերազմ կը հրատարակէ Ռուսիոյ դէմ, Սերպիա ալ Գերմանիոյ դէմ:

7. Մոնթենեկրո պատերազմ կը հրատարակէ Աւստրիա-Հունգարիոյ դէմ: Լիէժ կը գրաւուի Գերմաններէն: Աւստրեզերման զործողութիւններ կ'ըլլան Ռուսական Բալոնիոյ մէջ:

9. Ֆրանսացիները կը գրաւեն զԱլթքիրս եւ զՄիւլհաուզըն, Անգղիացիներն ալ Թոկոի եւ զԷրքը:

10. Դիւանագիտական յարաբերութիւններու խզում Ֆրանսայի եւ Աւստրիա-Հունգարիոյ միջեւ: Միւլհաուզընի (Միւլուզ) Գերման ճակատամարտ Ֆրանսացիներու հետ, որոնք կը պարպեն քաղաքին մէկ մասը: Գերմանները Լիէժէ անդին կը յառաջանան:

12. Ֆրանսա եւ Անգղիա պատերազմ կը հրատարակեն Աւստրիա-Հունգարիոյ դէմ:

13. Գերմանիա Թուրքիոյ կը ծախէ Վոսփորի մէջ գանուսդ Կիօպէն եւ Պրեսլա յաճանաւերը:

14. Անգղիացիները կը ուղարկեն զՏարէս Սէլամ ի Գերման Արեւել. Ափրիկէ:

17. Աւստրիա-Հունգարական փոքր յաճանաւ մը կ'ընկղմի Ալբրիականի մէջ:

20. Գերման զօրք կը մտնէ Պրուսէլ, Աւստրիա-Հունգարական զօրքեր ալ Սերպիա եւ կը գրաւեն զՇապաց, Գերման յաջողութիւն ի Լոռէն:

22. Գերման գահաժառանգին բանակը Ֆրանսա կը մտնէ Լոնլիի մօտ, Պալիէրայի իշխանին բանակն ալ կը մտնէ Լիւնէվիլի կողմէ:

23. Ռուսերը կը գրաւեն զԻնսթէրպուրկ (Բրուսիա): Ճափոն պատերազմ կը հրատարակէ Գերմանիոյ դէմ:

24. Շարլոտայի եւ Մոնի ճակատամարտները Գերմանիոյ նպաստաւոր:

25. Առում Նամիւռի: Աւստրիա-Հունգարական զօրքեր Ռուսերը ետ կը մղեն ի Քրազնիք: Մակսեպուրկ փոքր յաճանաւը Ռուս ամրոցէ մը ուղարկուելով օդը կը հանուի բոլոր իր նաւազներով: Աւստրիա-Հունգարացիները կը պարպեն զՇապաց եւ Սերպիական ուրիշ դիրքեր:

26. Ֆրանսայի վերին հրամանատարութիւնը մաս մը զօրք կը քաշէ Ալզաս-Լոռէնէ համախմբելու համար զանոնք Մոզէլի հիւսիսարեւմտեան գծին վրայ: Միւլուզ վերջնապէս կը լքուի: Լոնվի Գերմաններուն ձեռք կ'իյնայ: Ռուսերն ուրիշ կէտեր կը գրաւեն Բրուսիական սահմանագլխին վրայ:

27. Եռօրեայ բուռն կռիւներէ ետեւ Ֆրանսացիները, Անգղիացիները եւ Պելճիոյ կը նահանջեն:

28. Հէլիկոլանտի մօտ նաւամարտ միջին տարողութեամբ Անգլ. եւ Գերման մարտանաւերու միջեւ: Ընկղմեցան Գերման 2 ծովաորմաւակիր եւ 3 փոքր յաճանաւ եւ Ֆլասուեցան Անգլ. երկու նաւ: Գերման յարձակում Պելճիական Քոնկոի վրայ:

29. Գերմանները ետ կը մղեն Ռուսերը Թանէնպէրկի մօտ:

Սեպտեմբեր 1. Գերման գրաւում Բէնգի: Ռուսերու մուտք ի Լէովոլիս: Ֆրանս. մայրաքաղաքի փոխադրում ի Պորտօ:

9—12. Մոնի մեծ ճակատամարտներն ի Ֆրանսա: Գերմանները կը վերակցեն զէն: Աւստրեզուս կռիւներ Կալիցիոյ գծին վրայ: Ռուսերու նահանջ Արեւել. Բրուսիայէ: Մոպէօփ Գերման առում:

12. Ժիլէի Գերման առում:

14. Ֆրանքեւանդ. վերադարձում Բէնգի:

22. Անգլ. 3 յաճանաւի ընկղմում Հիւսիս. Մովուէն մէջ Գերման ընդծովեայի մը կողմէ:

Հոկտեմբեր 3. Ռուսերու դէմ Գերման համախմբում Նիէմէնի այս կողմը:

9. Անճնատուութիւն Անվէրսի:

13. Ռուսերը կը քաշուին Արեւել. Բրուսիայէ եւ Կալիցիոյ մէկ մասէն:

19. Գերման 4 ծովառմարակրահալածներ կ'ընկղմին Անգղիացիներու կողմէ: Ճափոնական յաժանաւ մը կ'ընկղմի ի Քիաօչէու:

23. Անգղ. ընդծովեայ մը կ'ընկղմի Գերման նաւերու կողմէ:

29. Օսմ. մարտանաւեր կը ուժակոծեն զԹէոզոսիա (Քէֆէ) եւ Ռուսական ուրիշ նաւահանգիստներ, եւ կ'ընկղմեն Ռուս քանի մը փոքր նաւեր:

31. Ընկղմում Անգղ. Հոֆ եւ Հերմես յաժանաւերուն:

Նոյեմբեր 2. Գերման եւ Անգղիական նաւամարտ Ձիլիի ծովուն մէջ, ուր Անգղ. 2 յաժանաւ ընկղմեցան:

3. Դիւանագիտական յարաբերութիւններու խզում Թուրքիոյ եւ Երրեակ համաձայնութեան միջեւ, նաեւ Սերպիոյ հետ Առաջին ընդհանրումներ Կովկասու սահմանադիւրին վրայ եւ Պարսից Ծոցին մէջ: Ռուսեր եւ Անգղիացիներ ետ կը մղուին: Գերման Նորֆ մեծ յաժանաւը կ'ընկղմի ականի դարնուելով: Տարտանէլի մուտքի ամրոցները զինակիցներու նաւատորմերէն կը ուժակոծուին առանց յաջողութեան:

5. Քանի մը Գերման յաժանաւեր կը ուժակոծեն զՆարմըթ Անգղ. ծովեզրին վրայ:

6. Զոնկուլտագի եւ Գոզլուի ուժակոծում: Անձնատուութիւն Քիաօչէուի:

13. Օսմ. 3 փոխադրանաւի ընկղմում Սեւ Ծովու մէջ: Բուռն կռիւէ մը ետեւ Ռուսերը կը պարտուին Օսմ. բանակէն, որ Քէօփրիւքէօյ կը մտնէ:

15. Սը. պատերազմի (ճիհատ) հռչակում:

18 Սեւասթոփոլի մօտ Ռուսեւթուրք նաւամարտ եւ Ռուս զրահաւորի մը մնացում:

22. Օսմ. առում Արգուինի:

26. Անգղ. Պուշլուրֆ յաժանաւը օդն ելաւ: Դեկտեմբեր 1. Աւստրիա - Հունգարական զրաւում Պելկրատի:

2. Օսմ. զրաւում Արտանուշի:

4. Անգղիացիները Թուրքերէն կը վանուին Տիգրիսի եւ Սուվայայի ջրանցին միջիւ:

5. Անգղ. յաժանաւ մը կը փորձէ զօրք հանել Մէրսինի արեւելակողմը, բայց չյաջողիր:

6. Գերմանները կը զրաւեն զԼոծ ի Ռուսական Բոլոնիա:

11. Պաթումի չրջականները կը ուժակոծուին Օսմ. նաւատորմէն:

14. Սերպերը Պելկրատ կը վերադառնան:

16. Թուրքերու մուտ ի Սէրայ: Մեսուրիի ընկղմում ի Տարտանէլ: Սըրպուրօի ուժակոծում Գերման նաւերէ:

17. Ռուսերը Թուրքերէն կը պարտուին Ճոբոսի վրայ:

21. Ֆրանս. ընդծովեայի ընկղմում Ադրիականի մէջ: Ֆրանս. զրահաւորի մը ուժահարում Ադրիականի մէջ: Սարը Գամբլի կռիւ եւ Ռուսերու նահանջը: Ասֆոյս Ռուս յաժանաւը կը փորձէ զօրք հանել Նաֆայի մօտ, բայց չյաջողիր:

23. Թուրքաւուս նաւամարտ Սինոպի մօտ: Թուրք յաջողութիւններ յՈւթի:

28. Անգղ. զօրահանութեան անյաջող փորձ յԱգապա:

31. Ընկղմում Անգղ. Ֆորմիսեպոլ յաժանաւին:

1915 Յունիս. 5. Ուրմիոյ Օսմ. զրաւումը:

10. Քոթուռի Օսմ. զրաւում: Քուրնայի կռիւ Իրադի մէջ: Անգղիացիներու անկարող նահանջ:

12. Օսմ. առում Դաւրէթի եւ Սելմայի:

15. Ֆրանս. Սաֆիո ընդծովեայի ընկղմում ի Տարտանէլ:

19. Յէփլիններ կը ուժակոծեն Անգղ. ծովեզրեայ քաղաքներ:

21. Կովկասի մէջ Ռուս յարձակողականը կը կասի, եւ Ռուսերը ետ կը մղուին շատ ընդհարումներու մէջ:

24 Գերմանեւանգղիական նաւամարտ Հէլիկոլանի:

Լա Թիւրֆի

ԼՈՒՐԵՐ

ՀԱՄԵՐՈՊԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՍ

Պերլին (Վոլֆ), Փետր. 3. Մեծ սպայակոյտը ընդհ. բանակաւորէն կը հաղորդէ թէ Փէրթի մօտակայ դիրքերուն դէմ Ֆրանս. յարձակումները ետ մղուեցան: Արեւմտեան ռազմադաշտի միացեալ մասին մէջ հրետանիի կռիւ

միայն եղաւ: Արեւելեան ռազմաթափարին վրայ Արեւել. Բրուսիայէ ոչինչ կայ հաղորդելի: Բոլշևիկոյ մէջ Վիսթուլայի հիւսիսակողմը հեծելազօրաց կռիւները մեղի նպաստաւոր կերպով վերջացան: Վիսթուլայի հարաւակողմը Հոլմին գիւղը գրաւեցինք: Վոլայի եւ Ծիալովիէքի շուրջ ամսոյս սկիզբէն ի վեր սկսած կռիւը կը շարունակէ դեռ: Մինչեւ դարձ 4,000 զօրի եւ 6 խորտընկէց առինք: — Վիկենա (պաշտօնական). Արեւել. Պէսքիտներու մ.ջ Ռուսերու նոր ու բուն յարձակումները մինչեւ գիշեր շարունակեցին, բայց ետ մղուեցան ծանր կորուստով: Դաշնակից զօրքերը որ երէկ գրաւեցին բարձունքներու վրայ գտնուող ու կատաղաբար պաշտպանուող դիրքերը՝ նորէն 1,000 զօրի բռնեցին եւ շատ խորտընկէց գրաւեցին:

Պերլին (Վոլֆ), 4. Ընդհ. բանակեաղէն կը հաղորդուի թէ արեւմտեան ռազմաթափարին վրայ հրետանիի կռիւ միայն եղաւ Հիւսիս. Ծովուն ու Բէնզի միջեւ: Փէրթի մօտ Ֆրանս. նոր յարձակումները կորուստով ետ մղուեցան: Մասիի հիւսիսային եւ հիւսիսարեւմտեան կողմը, նաեւ Սէնթ Մընուէ հիւսիսարեւմտակողմը երէկ թշնամի խրամներու երեք գիծ ձեղքեցինք եւ 2 հզմթ. ընդարձակութեամբ Ֆրանս. գլխաւոր դիրքը մասնք ու ամրապէս հաստատուեցանք հոն: Գիշերով իսկ ձեռնարկուած թրշնամի ամէն հակադարձակումներ ետ մղուեցան, եւ 7 սպայ ու 601, զինուոր գերի առինք եւ փոքր բերանաչափով 9 թնդանօթ ու բազում ռազմանիւթ գրաւեցինք: Կեդր. Վոսթրու մէջ Գերման զօրաց եւ Ֆրանս. որսորդ զօրաց առաջին ընդհարումը մեղի նպաստաւոր եղաւ: Արեւելեան ռազմաթափարին վրայ Արեւել. Բրուսիոյ մէջ Մէմելի հարաւակողմը, Բոլշևիկոյ մէջ Վիսթուլայի հիւսիսակողմը, եւ Պզուրայի վրայ Զոխաչէքի հարաւակողմը Ռուս յարձակումներ ետ մղուեցան: Մեր յարձակումը Պոլիմովի արեւելակողմը յառաջ կ'երթայ հակառակ թշնամին կատաղի ընդդիմութեան: Կարպաթեաններու մէջ Գերման զօրքերը Աւստրիա-Հունգարականներու հետ կը կռուին քանի մը օրէ ի վեր եւ կը յաջողին ալ լեռնուտ ու ձիւնալից այս չրջանին մէջ: — Պերլին (Վոլֆ). Կայսրութեան պաշտօնաթերթը կը հրատարակէ հետեւեալը. Մեծ Բրիտանիոյ եւ Իրլանտայի չրջակայ ջուրերը, Անգլ. մեծ ջրանցն ալ (Մանչի Ծովը)

միասին հաշուելով, պատերազմի չրջան կը հռչակուին: Ամսոյս 18էն սկսեալ՝ այդ չրջանին մէջ մանող թշնամի առեւտրական ամէն նաւ պիտի փծացուի: Այդ պարագային նոյն նաւերու նաւազներուն ու նաւորդներուն կարելի պիտի չըլլայ միշտ խուսափիլ կացութեան վտանգներէն: Զէզոքներու առեւտրական նաւերն ալ կրնան վտանգի ենթարկուիլ, նկատելով չէզոք դրօշներու գործածման արտօնութիւնը զոր Անգլ. կառավարութիւնը Անգլ. առեւտրական նաւերուն տուաւ Յունի. 31ի իր հրամանագրով, նկատելով նաեւ պատերազմին պատահականութիւնները: Սոյն պայմաններուն մէջ թշնամի առեւտրական նաւերու դէմ ուղղուած յարձակումներ կրնան նաեւ չէզոք առեւտրական նաւերու վնասիլ: Շէթլընտ կղզիին հիւսիսային եւ Հիւսիս. Ծովու արեւելեան կողմը, ու Հոլանտական ծովեզրէն առ նուազն 30 մղոն հեռու ընդարձակ գօտիի մը մէջ սպանալիքի տակ չէ նաւարկութիւնը: — Վիկենա (պաշտօնական). Բոլշևիկոյ եւ Արեւմտեան Կալիցիոյ մէջ ոչինչ: Կարպաթեաններու կռիւները նոյն սաստկութեամբ կը շարունակեն: Արեւմտակողմի թշնամի յարձակումները ետ մղուեցան, կեդրոնական մասին մէջ մեր գունդերը կը յառաջանան եւ հարկւաւոր գերի բռնեցին:

Պերլին (Վոլֆ), 5. Ընդհ. բանակեաղէն կը հաղորդուի թէ արեւմտեան ռազմաթափարին վրայ հրետաձգութիւն միայն եղաւ: Փէրթի հիւսիսարեւմտեան մեր դիրքերուն դէմ Ֆրանս. յարձակումները ետ մղուեցան: Արեւել. ռազմաթափարին գալով, Արեւել. Բրուսիոյ սահմանագլխին վրայ Մէմել գետին հարաւակողմը Ռուսերու նոր յարձակումները ետ մղուեցան, նմանապէս Պոլիմովի արեւելակողմը: Ամսոյս սկիզբէն ի վեր այդ չրջանին մէջ մեր ձեռք ինկած գերիներն են 26 սպայ եւ իրր 6,000 զինուոր: — Վիկենա (պաշտօնական). Պուքովի-նայի մէջ մեր յարձակումները կը յառաջանան: Թշնամին մինչեւ Յունի. կէտը յաջողեցաւ հասնիլ Մուրաւայի ամենաբարձր հովիտը. Եաքուպէնի եւ Գիրլիպապայի մօտակայ մեր դիրքերը կանցեցուն անոր արշաւանքը դէպի Կարպաթեաններու միւս կողմը: 20ին փորձեց խորտակել ընդդիմութիւնը մեր զօրաց որ գլխաւոր անցքերուն տիրացած էին: Բայց չյաջողեցաւ: 22ին մեր զինուորները յարձակողականի ձեռ-

նարկելով գրաւեցին զՔիրլիպապա : Այնուհետեւ թշնամին իր գլխաւոր ոյժերով քաշուեցաւ դէպ ի Քիմիոյնուէ եւ Մուտավա : Մեր զօրքը հակառակ ամէն տեսակ դժուարութիւններու կրցաւ Մոյտավա մտնել եւ թշնամին վանելով գրաւեց զԻզլէր Մուտավայի վրայ եւ զՊրէսլա : Կարպաթեաններու մէջ մեր զօրքներուն թիւը 4,000-ի կը հասնի :

Պերլին (Վոլֆ), 6. Ընդհ. բանակեաղէն կը հաղորդուի թէ Ֆրանսացիները անյաջող նոր յարձակումներ րբին Մասիփի հիւսիսարեւելաւ կողմը գրաւեալ մեր զէրքերուն դէմ եւ Արկոնի մէջ, Ռուսերն ալ Արեւել. Բրուսիոյ սահմանին վրայ եւ Վիսթուլայի հարաւակողմը Հոլմին-Պոլրայի մեր ճակատին դէմ, ուր 1,000 նոր զօրք եւ 6 խորաընկէց առինք : Բացարձակապէս սուտ են թշնամի աղբիւրէ բխած սա զրոյցները թէ Գերմանները Կայսեր ծննդեան տարեդարձին ի պատիւ ընդարձակ յարձակումներ փորձած ու ձախողած են : — Վիեհնա (պաշտօնական). Կարպաթեաններու ամբողջ ճակատին վրայ եւ Պուքովինայի մէջ կռիւնները կը շարունակեն : Լոփուցնոյ մօտ Ռուսերու գիշերային յարձակումը եւ մղուեցաւ :

Պերլին (Վոլֆ), 7. Մեծ սպայակոյտը կը հաղորդէ թէ Իրոի հարաւարեւելակողմը Ֆրանս. խրամ մը եւ Անգղ. 2 խորաընկէց առինք : Լա Պասէի ջրանցին հարաւակողմը թշնամին մեր մէկ խրամին մէջ մտաւ եւ կռիւը դեռ կը շարունակէ : Արեւմտեան ճակատէն ոչինչ կայ հաղորդելի : — Վիեհնա (պաշտօնական). Կարպաթեաններու ռազմաճակատին վրայ կռիւնները կը շարունակեն : Հարաւ. Պուքովինայի մէջ յաջողապէս կը յառաջանանք ամէն կողմէ : Ռուսերը կը նահանջեն : Երէկ անոնցմէ 12,000 զօրք բռնեցինք եւ մեծաքանակ ռազմախուժ գրաւեցինք : Կէսօրէ ետքը Քիմիոյնուէ մտանք : Աղբիւրանի մէջ մեր սաւառնորդները յաջող յարձակում մը ըրին Ֆրանս. փոխադրանաւերու վրայ : Արձակուած ռումբերը ուղղուած արդիւնքն յառաջ բերին :

Պերլին (Վոլֆ), 8. Ընդհ. բանակեաղէն կը հաղորդուի թէ Լա Պասէի հարաւարեւմտեան մեր զէրքերուն առջեւ կռիւը կը շարունակէ : Թշնամին կողմէ գրաւեալ կարճ խրամին մէկ մասը վերադրաւեցինք, Արկոնի մէջ ալ թշնամի ամբողջութիւններու մասեր առինք : Արեւել. Բրու-

սիոյ սահմանին վրայ եւ Բոյնիսլ լիճերու հարթավայրին հարաւարեւելակողմը Վիսթուլայի աջ ափին վրայ մեզի նպաստաւոր ընդհարումներ եղան : — Վիեհնա (պաշտօնական). Տունայէցի վրայ մեր խոշոր հրետանին նպաստաւոր պարագաներու մէջ յաջողապէս ոմրակոծեց Թարնովի չրջականքը : Կարպաթեաններու մէջ ամէն կողմ ընդհարում : Մեր զօրքը Պուքովինայի մէջ Սուչավայի բարձր հովիտը հասաւ եւ 400 զօրք բռնեց :

Պերլին (Վոլֆ), 9. Արեւմտեան ռազմաւթառէն ոչինչ : Արեւելեանին մէջ Արեւել. Բրուսիոյ սահմանագլխին վրայ տեղային փոքր յաջողութիւններ ունեցանք : Մնացեալ ճակատին վրայ կացութիւնը կայուն է : — Վիեհնա (պաշտօնական). Կարպաթեաններու ծառախտ լեռներուն մէջ հրետամարտ : Բազմօրեայ կռիւէ ետեւ երէկ զինակիցները Վոլովէքի կրճին հիւսիսակողմը գիրք մը գրաւեցին, որ յամաւորէն կը պաշտպանուէր թշնամիէն : Բազում զօրք եւ բազում ռազմախուժ ինկաւ մեր ձեռքը : Կարպաթեաններու մնացեալ ճակատին վրայ բռնն ընդհարումներ : Առինք 340 զօրք եւ 3 խորաընկէց : Պուքովինայի մէջ կը յառաջանանք : Գրաւեցինք զՎամա, Քիմիոյնուէի հիւսիսարեւելաւ կողմը :

Պերլին (Վոլֆ), 10. Արեւմտեան ռազմաւթառէն ոչինչ կայ կարեւոր : Արեւել. Բրուսիոյ սահմանագլխին վրայ անջատ ընդհարումներ կ'ըլլան որ երբեմն կարեւոր հանգամանք կը ստանան : Բոլոնիոյ մէջ Վիսթուլայի երկու կողմը ոչ մէկ փոփոխում :

Ուրիշ հեռագրադրեր. Գերման Կայսրն անցեալ չարթու Վիլհելմհալէնի առջեւ աչքէ անցուց Գերման նաւատորմը եւ պատուանշաններով վարձատրեց Ս 21 ընդծովեան, որ Իրլանտական Մովուն մէջ սարսափ ազդած էր : 4 Անգղ. նաւ ընկղմելով : Պերլինի մէջ ալ նոր գործողութիւններու մասին պատերազմական կարեւոր խորհրդի մը նախապահէէ ետեւ Արեւելեան ռազմաթափառ ուղեւորեցաւ : Ռուսիոյ Զարը նմանապէս ռազմադաշտ գնաց : — Գերմանները սասափ կ'ամբանան Պեճիոյ Զէպրուկէի եւ Օսթէնտի չրջանին մէջ եւ բնակչութեան ազդարարած են սա նուազն 18 հզմթ. հեռանալ ծովեզրէն : Գերման թերթ մը կ'ըմա-

նայ թէ Անգղ. զօրաց Փորթմորթէ փոխադրումը Յունով, 11է ի վեր տեղի կ'ունենայ օրական 3-4 հազարի միջին հաշուով: — Ֆոքլանտի նաւամարտին մէջ Անգղ. նաւաբաժնին հրամայող Ծով. Սթըրտի Լոնտոն ժամանեց: — Աւստրիոյ նախկին վարչապետ Ֆոն Քէօրպէր հաւանեցաւ յաջորդել Ելեւմտական նախարար Պիլինսքի, որ հանգստեան կոչուեցաւ: — Աւստրիա-Հունգարիոյ դատաւարանը իշխանին ու իշխանուհիին սպանիչ Կապրինովիչ, Եւովանովիչ եւ Իլիչ ամուսն Յին կախաղան հանուեցան Մէրայէվօի ամրոցին առջեւ: — Սերպիոյ Աւստրիան 18րդ զօրաբանակի հրամանատար Զօր. Ափէլ յանկարծամահ եղաւ: — Ճափոնցի 118 մարզիչներ Մարսիլիա հասան Փրանս. ծանր հրետանի ճիւղին մէջ ծառայելու համար: Մէկ մասը Անգղիա պիտի երթայ: — Երբեակ Համաձայնութեան Ելեւմտական նախարարները Փարիզի մէջ գումարելով որոշեցին երեք երկրներու ելեւմտական եւ զինուորական տրամադրելի բոլոր ազբիւրները միացնել ցլետին կէտ շարունակելու համար պատերազմը, փոխադարձաբար օգնելով իրարու եւ այն պետութիւններուն որ այսուհետեւ իրենց պիտի միանան: Ուստի պիտի կնքեն հաւաքական փոխառութիւն մը, հաւաքաբար պիտի դնեն չէզոքներէ եւ պիտի դիւրացնեն Ռուս արաւծումները: Նախարարները Լոնտոն ուղեւորեցան երկրորդ խորհրդակցութեան մը համար: Ռուս նախարարը խմբագրի մը յայտարարեց թէ Ռուսիա պատերազմի ծախքերը կը հայթայթէ ներքին փոխառութիւններով, Կայս. զրամատան կանխավճարներով եւ Անգղիոյ կողմէ բացուած վարկերով: 1914ի եւ 1915ի ելեւմտացոյցները պատերազմի արտասովոր ծախքին կէտը միայն կը հայթայթեն եւ 1914ի երկրորդ վեցամսէին բացը, 470 միլիոն ռուբլ, որ հետեւանքն է ալքոլի վաճառման արգելքին եւ ուրիշ տուրքերու նուազման, փախուած է առաջին վեցամսէին եւ 1913ի հասոյթին յաւելեալ մասով: Բուպի անկման պատճառն է սահմանադրութիւններու փակումը: Յորենի մեծ պաշար կայ որ կրնայ Ֆրանսա փոխադրուիլ Արքանկէլի եւ Վլատիլոսթոքի ճամբով: Ռուս զրամատաններու պարտքին համար կառավարութիւնը երաշխաւոր եղած է Ֆրանսայի Դրամատան: — Գերման թերթ մը կ'իմանայ թէ Ռուսիա Ամերի-

կայի մէջ 25 միլիոն ոսկիի պահանջնած է, որ պիտի փոխադրուի Վլատիլոսթոքի ճամբով: — Հոռմէ կը հաղորդուի թէ Անգղ. թերթերը կը հերքեն թէ կառավարութիւնն առեւտրական նաւերու հրամայած է չէզոքներու դրօշ պարզել: — Ապրանքի փոխադրութեան համար Պուլկարեւրումանական բանակցութիւնները դեռ կը շարունակեն: — Յունաստան Պուլկարիոյ նոր ծրագիր մը մատուց թղթատարական եւ հեռագրական պայմանադրութեան համար: — Մեքսիքոյ Զօր. Վիլլա ատրճառակով սպաննուած եւ Պարսիկ Ագատական Մէլիթար Խան մեռած է:

Ն Ե Ր Ք Ի Ն

Օսկ. Ընդհ. Բանակեցոյի զեկոյցներ. Փետր. 3—5. Զեկոյց չհրատարակուեցաւ: Փետր. 6. Մեր յառաջապահները Սուէդի ջրանցին արեւելեան չրջանը հասան եւ դէպ ի ջրանցը քշեցին Անգղ. յառաջապահ ոյժերը: Նոյն միջոցին ընդհարումներ եղան Իսմայիլիայի եւ Քանթարայի չրջակաները եւ դեռ կը շարունակեն: — Փետր. 7. Ոչ մէկ զեկոյց: — Փետր. 8. Եգիպտոս գիմող մեր բանակը իր յառաջապահներով հետազօտական արշաւ մը կատարեց անապատէն՝ կատարեալ յաջողութեամբ: Անգղ. յառաջապահ ոյժերը դէպ ի ջրանցը քշուեցան, մինչեւ իսկ մեր հետեւակազօրաց գումարտակներէն ու մանք յաջողեցան ջրանցն անցնիլ Թոսումի եւ Մէրիփոլմի միջեւ: Մեր զօրքը, հակառակ Անգղ. մարտանաւերու եւ երկաթուղիի զրահապատ կառքերու կրակին, յաջողեցաւ օրն ի բուն զբաղեցնել թշնամին եւ ամբողջովին իմանալ անոր պաշտպանողական միջոցները: Անգղ. յառաջապահ մը ծանաւ մը ծանրապէս վնասուեցաւ մեր թնդանօթներու կրակէն: Մեր յառաջապահները ջրանցին արեւելեան կողմը թշնամիին հետ իրենց չփռմը եւ իրենց հետազօտութեան գործը պիտի շարունակեն մինչեւ որ մեր ոյժերուն ամբողջութիւնը իր վնասկան յարձակողականն ի գործ դնէ: Մեր նաւատորմին մէկ մասն այսօր յաջողապէս ուժակոծեց Եալթայի նաւահանգիստը եւ Ռուս նաւ մը ընկղմեց ուրիշ տեղ մը: — Փետր. 9, 10. Զեկոյց չհրատարակուեցաւ:

Օսկ. Խորհրդարան. Երեսփ. Ժողովն անց-

եալ չորեքշաբթի զբաղեցաւ դարձեալ հին առ-
ժամեայ օրէնքներով, որոնցմէ բաւական մեծ
քանակութիւն մը վաւերացնելէ ետեւ Պալ-
քանեան պատերազմի պահուն կայս. բանակի
ընդհ. փոխ հրամանատարին ու արեւելեան եւ
արեւմտեան բանակներու հրամանատարներու
թաշակներուն վերաբերեալ օրինադրին նկատա-
ռու մը յետաձգեց կառավարութեան բացատրու-
թիւններն ստանալու համար: Շաբաթ Իսմայիլ
Հազգը փաշա Պատերազմական նախարարու-
թեան կողմէ սա բացատրութիւնը տուաւ. Պալ-
քանեան պատերազմին սկիզբը երկու բանակ
կազմուեցաւ: Առժամեայ օրէնք մը 15,000ական
դահ. ամսական յատկացուց անոնց հրամանա-
տարներուն, 30,000 ալ վերին հրամանատարի փո-
խանորդին: Ասոնք վճարուած են արգէն եւ կը
կազմեն ստացուած իրաւունք մը, որու եղծու-
մը կարելի չէ: Գալով սա հարցին թէ հրամա-
նատարներն ըստ արժանոյն կատարեցին իրենց
պարտականութիւնները, պատերազմական խոր-
հուրդը արգէն առով կ'ըբաղի, ինչպէս ժողովը
ալ քննութիւն մը բացած է կրուած պարտու-
թիւններուն պատասխանատուներն ի վեր հա-
նելու համար: Արեւել. բանակի հրամանա-
տարն իր թոշակներն ստացաւ մինչև իր յետս
կոչման թուականը, արեւմտեան հրամանատարը
մինչև իր Պոլիս վերադարձը, վերին հրամա-
նատարի փոխ հրամանատար Նազըմ փաշա ալ
մինչև իր մահը, երբ անոր յաջորդեց Զօր. Իզ-
դէթ փաշա: Յետոյ Իսմ. Հազգը փաշա հարց-
ման մը պատասխանեց թէ ամսաթոշակի այս
յաւելումը ընդհանուր սովորութիւն է քաղա-
քակիրթ երկիրներու մէջ եւ թէ հրամանատար-
ները ճամբու ծախք չեն ստանար պատերազմի
ժամանակ: Զեռամբարձ ընդունուեցաւ օրէնքը,
ինչպէս եւ քանի մը ուրիշներ: Երկուշաբթի
նիստ չեղաւ, վասն զի գրեթէ բոլոր երեսփո-
խանները գացին ներկայ գտնուիլ Մերակոյտին,
ուր Սահմանադրութեան բարեփոխումները կը
քննուէին: Ընդդիմախօսեց զլրաւորապէս Ահ-
մէա Րիզա պէյ, որու ձայնակցեցաւ Եօրիսա-
տիս էֆ. Բոլոր բարեփոխումները Երեսփ. Ժո-
ղովի կողմէ ընդունուած ձեւով ընդունուեցան
47 քուէարկուներու 43ին քուէով ընդդէմ 3
քուէի եւ 1 ձեռնպահութեան: Երեքշաբթի
Երեսփ. Ժողովը քննեց եւ քուէարկեց օրա-
կարգի խնդիրներուն մեծագոյն մասը: Այս կար-

գին մէջ նշանակելի են երկու առժամեայ օրէնք-
ներ, որոնց միով Ներքին գործերու նախարա-
րութեան կելեմտացոյցի ճամբու ծախքի զլրին
վրայ աւելցուեցան ընդհ. քննիչներու յատուկ
ամսաթոշակի եւ ծախքի վարկերը, եւ միւսով
մինչև Դեկ. 14 տուգանքէ զերժ կացուցուեցան
իրենց վաւակներուն ծնունդը ժամանակին ար-
ձանագրել չտուող այն ծնողք որ ղէնքի տակ
կը գտնուին: Զորեքշաբթի քանի մը օրինագի-
ծեր ձեռնհաս յանձնաժողովներու յղուեցան:
Սպարթայի եւ Պուրտուրի աղէտեալներուն կալ-
ուածային հինգամեայ յետեալ տուրքերը շնոր-
հող եւ ուրիշ տուրքերու գտնձումը տարի մը
յետաձգող օրինագիծը վաւերացաւ: Վաւերա-
ցաւ նմանապէս, եւ ստիպողութեան որոշմամբ,
առժամեայ օրէնք մը, որով կառավարութիւնը
կ'արտօնուի մասնաւորներու հողերը եւ քարա-
հանքերը առժամապէս գործածել հանրագոտ
գործերու շինութեան համար: Սակայն յոգ-
ուածներէն ոմանք նախաքննիչ յանձնաժողովին
վերապարձուեցան:

Պոլսոյ կուտակութիւնը անհատներ ու
ընկերութիւններ կը հրաւիրէ մինչև Փետր. 17
քննել ու արձանագրել տալ իրենց քով զբա-
նուած շոգեշարժ մեքենաներն ու կաթսայի ու
վայրաշարժի շոգիլի մթերանոցները: Կը հրաւիրէ
նաեւ մայրաքաղաքիս բոլոր 19 տարեկան ա-
րուները զինուորագրական նախնական քննու-
թիւններու համար ներկայանալ Այա Սոֆիայի
դիւանը: — Սէլիմիյէի զինուորագրական դի-
ւանն ալ 25-45 տարեկանները կը հրաւիրէ հրա-
տարակելի նոր օրէնքի մը համաձայն պատկան-
եալ դիւանները ներկայանալ զինուորական
փրկանք վճարելու համար, եթէ կ'ուզեն: Կ'աղ-
գարարէ թէ 303-5ի ծնունդներէն անդէն ծա-
նայութեան յատկացուածներուն պայմանաժամը
լրանալու մօտ է, ուստի փութալու են արձա-
նադրուիլ եւ 2 օր յետոյ վճարել: Լրանալու
մօտ է նաեւ 93-94ի ծնունդներուն պայմանա-
ժամը եւ Փետր. 14է ետեւ զիմումներ անօրոտ
են: — Թէյամի տէրութիւններէ զատ միւս
պետութիւններու հաստատութիւններուն վա-
ւերացման պայմանաժամը 2 ամիս եւս երկա-
րեցաւ Յունի. 31է սկսեալ: — Գերման դես-
պոնը անցեալ շաբթու Ֆէնէի Յոյն Պատրիար-
քարանձառից եւ մեծ պատիւներով ընդուն-
ուեցաւ: Թաւփի էփենար կը պատմէ իրը

1¹/₂ ամիս առաջ Զոնիկուլազի վերերն բնկղմած երեք նաւերէն Միսհնաք Փաշայի մէջ գտնուող սպասուհի կնոջ մը ոգիսականը: Կինը գէպքէն ետքը երրորդ գիշերը Սեւասթոփոլ տարուած, լսնտարկուած եւ ցուցադրուած է ուրիշներու հետ եւ 5 գիշեր մնացած՝ Եկատէրինոսլաւ, ուրկէ յաջողած է Բուժանական հիւպատոտու րանն ապաստանիլ եւ Պոլիս վերագտնուիլ: — Պրուսայի Էլզաբի դրամարկը կուրելով 2,000 ոսկի գողցող երեք Յոյն քսակահառներ փախչելու միջոցին կառապանին հետ բռնուած են իրենց գործիքներով: — Բուժանիոյ Եկեմատուկան նախարարը դարձեալ արգելեց լուրիայի եւ ձէթի փոխանակումը Թուրքիոյ հետ: — Թաւփիր կ'ըսէ թէ Օսմ. լսնակը Եոյ. Տրն անցաւ Եգիպտոսի սահմանը, 11ին հասաւ Շէյխ Ջօր եւ Էլ Սրիշ, 13ին Գալաթիլ Եւ Նաշլ եւ 22ին կրուուեցաւ Քարպոթալի եւ Քանթարալի միջեւ:

Աւետարանական. Պրուսայի աղջկանց Ամեն րիկեան վարժարանը ժանտաւենդի քանի մը գէպքի պատճառով ամիս մը երկարաձգեց Մոնուդի արձակուրդը: — Մարսուանի Անաթոլիա Գոլէնի այս տարուան ուսանողները սապէս կը ներկայ յայտուին ըստ կարգի. Երիցագոյն 9, երէց 4, կրտսեր 18, կրտսերագոյն 24, ենթակրտսերագոյն 29, նախապատրաստական Գ 33, Բ 58, Ա 22, անկանոն 1: Համագումար 198: Աստուծոյ 81ը ցերեկեայ են եւ 177ը գիշերօթիկ: Ազգաւ 103ը Հայ են, 83ը Յոյն, 9ը Թուրք եւ 3ը այլեւայլ: Կրօնքով 67ը Լուսաւորչական են, 65ը Օրթոտոքս, 54ը Աւետարանական, 3ը Կաթոլիկ եւ 9ը Իսլամ: — Ատանայի աղջկանց Ամեն րիկեան վարժարանը, որ նոր չէնք ունի այս տարի, աշակերտներն են 240, 80ը գիշերօթիկ եւ մեծ մասը լիաթոշակ, իսկ ազգաւ Թուրք, Հայ, Յոյն, Ֆէլլա, Սլուրիացի եւ Հրեայ: Քաղաքին Ե. Ք. Լ. ի քարտուղարը, որ Ամերիկա կը գտնուի, յաջողած է տուեալ ժամանակին մէջ ամբողջացնել Ե. Ք. Լ. ի չէնքին դրամագլուխը: Կը յիշուի թէ քաղաքը խոտազգեղ էր 200 Անգլ. ոսկի, Ամերիկեանն եղած է 200, որոնք նախնական 1,000 ոսկիին հետ համեմատմարը կը հասցնեն 3,200 ոսկիի: — Երեւանի ծրագիրը պլոտի պատրաստուի, երբ որ Երեւանի վարն Ամերիկայէ վերագտնուի: — Երեւանի քարոզիչ Տիար Պ. Իրգեաշարեանը Երեւանի Սամուէլ, Հաճրնի մէջ մնում է 12 օր:

Հայկական. Պատրիարքարանէն Երեւանի առաջնորդարանին գրուեցաւ թէ Առաջնորդարանի հետ եղած կարգապարտութեան մը համար նոյն

գրամատուներ հաւանած է հոս Պատրիարքարանի վճարել Էմմաիլըն Էմմաիլիս Քրիստոսի չէքերը, երբ կեցրոնի վրայ քաշուած ըլլան: Ուստի Ամերիկայէ գաւառի Հայոց կամ Հայ հաստատութիւններու դրամ զրկել ու գողներ կրնան նոյն ընկերութենէն մայրաքաղաքիս մէջ վճարելի չէք տոնել եւ Պատրիարքարան զրկել բայտաւրական նամակով մը հանդերձ, որպէս զի դրամը Պատրիարքարանի միջոցով գտնուի եւ առեալ հասցէին զրկուի ներքին թղթատարական չէքով: — Կիրակի իրիկուն Կաթոլիկ ազգայիններու երեւելեաց ժողովը նախորդ վարչութեան համարատուութենէն ետեւ վարչական նոր ժողովի մը ընտրութեան ձեռնարկեց եւ 10 անգամ ընտրեց Պատրիարքական Տեղապահին նախագահութեամբ: — Երուսաղէմի վանքը տեղւոյն Յոյն պատրիարքարանին նման որոշած է 4-5 հարիւր ոսկիի նպաստ մը ընել կառավարութեան: — Անցեալ շաբթու ծանուցուեցաւ ազգային բարերարի մը մահը, որ տեղի ունեցած է Երուսաղէմի մէջ: Եգիպտոսի ծխախոտի վաճառականներէն Ակնեցի սերունդէ Սամանցի Տիար ինքեան, որ արդէն ի կենդանութեան ծանօթ էր իր նուիրատուութիւններով, քանի մը ամիս առաջ օրինաւորապէս ազգին կտակեց իր հարստութեան կէսը, աւելի քան կէս միլիոն ֆրանք: Կտակադրին պատճէնը գեռ Պատրիարքարան չհասաւ: Բայց կ'ստուգուի թէ 310,000 եւ 250,000 ֆրանք յատկացուած են Պիթլիսի եւ Կիլիկիոյ մէջ մէյմէկ երկրագործական վարժարանի շինութեան, 10,000 ազգ. հնութիւններու անկորուստ պահպանման, 10,000 ուսուցչական անտուկին, 20,000 կորուսեալ կտակներու հետաքոտման, 60,000 Արմաշի Դպրեմանքին եւ 52,000 Պոլսոյ առաջնորդութեան ծրագրին գործադրման: Կիլիկիոյ վարժարանին գետնին արդէն գնուած է եւ երկու վարժարաններուն մատակարարութիւնը Միացեալի պիտի յանձնուի: Հանգուցեալին գրատուներ Կիլիկիոյ Կաթոլիկոսարանին նուիրուած է: Միացեալը ցաւակցական հեռագիր մը զրկեց Տիար ինքեանի պատգամներուն եւ որոշեց իր բարերարներուն մէջ դասել հանգուցեալը: — Անձանօթ միայն զող անձ մը եւս յօժարութիւն յայտնած է Ազգ. Հիւանդանոցին նուիրել 3-4 հազար ոսկինոց չէնք մը:

اوهداير هفته لى غزته — در سعادتده بايبل هاوسده

مدیر مسئول — صموئيل ق. هاروتيونيان

ՏՊԱԳՐԻՉ ԵՒ ՀՐԱՏԱՐԱԿԻՉ Գ. ՄԱՏԹԻՈՍԵԱՆ
Պայպը Հաւուս, Կ. Պոլիս